פאה נכרית
להלכה
ולמעשה

פאה נכרית
להלכה ולמעשה

בירור דין פאה נכרית
למעשה, על פי סוגיות הגמרא
והפוסקים, וסיכום שיטות
הפוסקים להלכה

יוצא לאור בשנת התשע"ד

להערות ותגובות וכן לתרומות והנצחות
להפצת החוברת:

0527644765
9744765@gmail.com

מבוא

הנה בענין טעון זה של פאה נכרית כבר יצאו כמה וכמה קונטרסים, וכמה כמה קולמוסין נשתברו בענין זה, ודנו בזה הרבה אחרונים, ואמנם אמרתי אענה גם אני את חלקי בזה, כי הנה דבר זה הוא דבר שנוגע למעשה לכל אחד ואחד, וזוהי שאלה שנוגעת לצניעות בנות ישראל שהוא מהדברים החמורים שעל זה נאמר שתצא שלא בכתובה, ושאלה זו נוגעת לאיסור לפני עוור של הכשלת גברים בהרהורים מאות ואלפי פעמים, וממילא מוטל על כל אחד לברר סוגיא זו לעומקה, לדעת את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, ובפרט שבענינים רבים שהם חומרא והידור נכתבו ספרים ומאמרים רבים, וכל שכן בענין זה שיש אוסרים אותו מדאורייתא, בודאי ראוי לכל אחד לברר וללבן את הענין.

והנה סוגיא זו של פאה נכרית מסתעפת לכמה ענינים ולכמה מקומות בש״ס, ומי שאינו בקי כראוי בכל הסוגיות ובדברי הראשונים יקשה עליו מאוד לברר את הענין כראוי, ולכן השתדלתי מאוד לסדר את הענינים באופן ברור וישר, ולסכם את דברי האחרונים, מהם הראיות העיקריות בענין זה, ובפרט שיש מהקונטרסים שנכתבו בענין זה שמביאים רק את הפוסקים האוסרים, ויש שמביאים רק את המתירים, אך אני השתדלתי להביא את כל הצדדים שיש בענין זה, ואת כל שיטות הפוסקים המדברים בענין זה, ולא למנות כרוכלא כמה מתירים וכמה

אוסרים, אלא ללון בעומקה של הלכה, לברר וללבן שורש הענין, מהם הראיות הברורות שיש בענין זה. והמעיין בקונטרס זה יוכל בזמן קצר להקיף את הנושא מכל צדדיו.

והנה הבאתי רק את הפוסקים שמוכח מדבריהם להיתר או לאיסור, ואילו את הפוסקים שאפשר לדון בדבריהם ולדייק מלשונם כך או כך לא הבאתי, כדי שלא להאריך יותר מדאי, וכן משום שבדברים כאלו התלויים בשיקול הדעת קשה מאוד להכריע, וכן לא הבאתי ראיות שאפשר לדחותם ולהתווכח עליהם, אלא רק ראיות ברורות ומוכחות.

ועלי להוסיף, שאני בבואי לברר וללבן סוגיא זו, לא באתי להוכיח כצד מסויים, אלא לברר הענין לאמיתה של תורה, ומה שעלתה במצודתי אחר העיון והבירור בכל ספרי הפוסקים כתבתי, ואין אני אומר קבלו דעתי, אלא אדרבה יבדוק ויעיין כל אחד בסוגיא זו כפי יכלתו, והעיקר שיחפש להגיע לאמת לאמיתה ויבטל את נגיעותיו האישיות, ויהי רצון שאזכה לכוון לאמיתה של תורה בלא שום תקלה ומכשול.

תוכן העניינים

פרק א - הוכחה ראשונה לאסור משום דת יהודית..... ז

פרק ב - הוכחה שניה לאסור משום טעם מצות כיסוי הראש ..... יח

פרק ג - הוכחה שלישית לאסור מסוגיית הגמרא בשבת..... כט

פרק ד - דעת השלטי גיבורים והרמ"א והמגן אברהם..... לו

פרק ה - רשימת האוסרים והמתירים..... מו

פרק ו - הערות על קונטרס ותשקוט הארץ ..... נו

פרק א

הוכחה ראשונה לאסור משום דת יהודית

במשנה בכתובות דף ע"ב מובא: 'ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, איזוהי דת יהודית, יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם'.

והגמרא שם מקשה: 'ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש', ומתרצת הגמרא: 'דאורייתא קלתה שפיר דמי, (ופירש רש"י דהיינו סל שמניחה על ראשה והשערות נראות קצת בין הנסרים), דת יהודית אפילו קלתה נמי אסור'.

וברש"י שם פירש: 'אזהרה לבנות ישראל - מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מידה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, אי נמי מדכתיב ופרע מכלל דעד ההיא שעתא לאו פרועה הוות, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש, וכן עיקר'.

ובריטב"א שם כתב: 'כיון דאמרה תורה לפרוע ראש האשה כדי לנוולה, מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה'.

וענין דת יהודית פירש רש"י: 'שנהגו בנות ישראל אף על גב דלא כתיבא', ובתוס' רי"ד כתב: 'פירוש דבר שאין בו איסור אלא שהנשים נוהגות בו דרך צניעות'.

וברא״ש כתב: ׳מה שיוצאת בלא כתובה, דת משה משום שמכשילתו, ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדא׳.

ובפירוש המשניות להרמב״ם כתב: ׳יוצאה וראשה פרוע וכו׳ וטווה בשוק וזרועותיה מגולות וכו׳, וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות׳.

ובמאירי שם כתב: ׳דת משה נאמר על מצות הכתובות בתורה או הרמוזות בה, ודת יהודית הוא נאמר על מנהגים הנהוגים באומה מצד צניעות, להיות בנות ישראל יתירות במידת צניעות על כל שאר נשים, ודרך הקדמה צריך שתדע שלא נאמר בעוברת על דת משה שאיבדה כתובתה אלא כשהיא מכשלת את בעלה בהם או בדברים שגורמת לבעלה בעבירתה מכשול או תקלה וכו׳, ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית, וכולם ענינים של צניעות, ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות׳.

וברמב״ם הלכות אישות פרק כ״ד ובשו״ע אבן העזר סימן קט״ו כתבו: ׳איזו היא דת יהודית, היא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל׳.

והנה מבואר מדברי הגמרא שאיסור כיסוי הראש הוא משום צניעות, ולכן מנהג בנות ישראל להחמיר אף בקלתה שנראים ממנו מעט השערות, כדי להוסיף צניעות, וכיון שאוסרים קלתה משום דת יהודית, דהיינו שהוא חוסר צניעות שנראה מעט דמעט משערה דרך הנקבים הקטנים, אם כן בפאה נכרית שמתנאה ממש בשיער, והפיאה עושה את אותה פעולה של נוי כמו בשיער, והיא מושכת ויפה הרבה יותר מקלתה, ואם כן הוא חסרון צניעות גדול הרבה יותר, (שהרי אם

ניתן לאשה לבחור אם ללכת בקלתה או בפאה נכרית, אפילו הפאה הגרועה ביותר בזמנינו, ודאי תעדיף פאה נכרית), אם כן ודאי אסור לכל הפחות משום דת יהודית, כמו שכתב הרמב"ם שכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות הוי דת יהודית, ואמנם יתכן גם שאינו רק איסור דת יהודית אלא איסור דרבנן או דאורייתא (כמו שיתבאר לקמן בפרק ב').

וכן כתב בבאר שבע סימן י"ח בשם מהר"י קצלנבויגן, שהרי אסרו לצאת בקלתה, ולדעת הרמב"ם אפילו במטפחת אסור בלא רדיד, 'והשתא איך יעלה על הדעת שיהא מותר לצאת בפאה נכרית מגולה לחוד, טפי ממטפחת דעביד ביחוד לכיסוי השיער וגם הוא מכסה לגמרי השערות', והיינו שהבאר שבע סבר שלדעת הרמב"ם אפילו מטפחת שאין בה נקבים אסורה, וצריך דוקא שני כיסויים, ואם כן ודאי פאה נכרית מגולה גרועה הרבה יותר ממטפחת, אמנם גם לדעת האחרונים המפרשים שהמטפחת יש בה נקבים, (כמובא לקמן בסוף הפרק), אך עדיין ודאי שפאה נכרית גרועה הרבה יותר מקלתה ומטפחת שנראה מעט דמעט משערה.

וכן מוכח מהגמרא בנזיר דף כ"ח ע"ב שאמרו שם שהנודרת לגלח שערה אין הבעל יכול להפר ולומר אי אפשי באשה מגולחת, כי 'אפשר בפאה נכרית', ופירש רש"י 'ומחזיא כאינה מגולחת', והיינו שאין לבעל שום חסרון בזה שמגלחת שערה כי יכולה לשים פאה נכרית, הרי שפאה נכרית יש לה יופי ומשיכה כמו שיער ממש. שהרי כל דבר שמפריע לבעל הוא נחשב דברים שבינו לבינה ויכול להפר, כגון אם נדרה שלא תכחול או שלא תתקשט, וכתב הרמב"ם (נדרים פי"ב) 'אחד עינוי גדול ואחד עינוי קטן וכו', כגון אם נדרה שלא תכחול

היום או שלא תלבש רקמה היום מיפר׳, (עיי״ש בלחם משנה), וכן כתב שם הרמב״ם שאם נדרה שלא תאכל מפירות העיר יכול להפר, משום שהוא טורח לו להביא פירות מעיר אחרת. וברש״י בנדרים (ע״ט ע״ב) כתב שדברים שבינו לבינה הוא כגון שנדרה שלא לאכול עימו בקערה אחת, וצריך לומר שהטעם משום שמבואר לגבי נדה שאסורים לאכול יחד בקערה אחת משום שגורם קירוב, וכיון שחסר בקירוב ביניהם הוא דבר שמפריע לבעל. ואם כן אם הפיאה אינה יפה או מושכת כמו שיער, הרי זה דבר שמפריע לבעל והיה יכול להפר, וממה נפשך אם דוקא השיער של האשה הוא דבר שמושך וגורם תאוה, אם כן גם הבעל נמשך ומתאוה שיהיה לאשתו דבר זה, אלא בעל כרחך שאין שום חילוק בין פאה נכרית לשערה ממש.

ובפרמ״ג או״ח סימן ע״ה הקשה על הבאר שבע, דאם כן למה כתבה הגמרא קלתה שאסור משום דת יהודית, ולא כתבה פאה נכרית, ואמנם נראה שאין כוונת הבאר שבע לומר שהוא דת יהודית ממש, אלא שהוא כל שכן, שאם קלתה אסורה, פאה נכרית ודאי אסורה, כיון שהיא גרועה הרבה יותר, ואמנם אפשר שהוא איסור דרבנן או דאורייתא, וכן כתב בשו״ת חסד לאברהם תנינא אהע״ז סימן פ״ז ליישב קושיית הפרמ״ג, שהוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן לכל הפחות, ולא רק מנהג הנשים. ועוד כתבו באחרונים לתרץ, שהגמרא נקטה קלתה לחדש שאפילו קלתה אסור, וממילא נבין בקל וחומר שפאה נכרית אסורה.

וכן כתב בהגהות וחידושים רבי יעקב עמדין (נזיר כ״ח ע״ב): ׳לא עדיף פאה נכרית מקלתה דבשוק אסירא מדת יהודית כדאיתא בהמדיר׳.

וכן בחתם סופר או"ח סימן ע"ה כתב: 'פאה נכרית לא עדיף מקלתה דאסור כדאיתא בהמדיר'.

ובישועות יעקב אבן העזר סימן כ"א (בתשובה מנכד המחבר הר"ר צבי הירש אירנשטיין זצ"ל) כתב: 'לפי מה שכתב הרא"ש שבעוברת על דת יהודית יש ענין פריצות, ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי, דהרי מטעם זה אתה אומר שיוצאת שלא בכתובה, אף דמצד האיסור עצמו לא איבדה כתובתה, וזה ברור אצלי'.

ובשו"ת תשורת ש"י סימן תק"ע כתב: 'כיון דאיסור פאה נכריות משום פריצות, דמדמין עצמן לנכריות שהולכין בשערן, ועושין הישראליות כן ליראות כאילו ראשן פרוע עם שערותן ממש, ממילא יש בה משום פריצות ודת יהודית, אף דמשום מראית עין ליכא אם כל נשי העיר עושין כן כיון דיודעת, מכל מקום משום פריצות יש ועוברות על דת יהורית'.

והנה דת יהודית אינה משתנית במשך הדורות, ואינו תלויה במנהג המקומות, ויש להוכיח כן ממה שמובא בגמרא כתובות שם: 'אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן קלתה אין בה משום פרוע ראש, הוי בה רבי זירא היכא, אילימא בשוק, דת יהודית היא, ואלא בחצר, אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה', ופירש הרשב"א וכן הר"ן על הרי"ף: 'ואם כן כולהו נפקן', דהיינו שבחצר כולם הולכות בגילוי הראש, ואם כן כולם צריכות להתגרש, הרי שאף שכולם מבטלים את המנהג נשאר איסור דת יהודית. ועוד שאם נאמר שדת יהודית אינו דבר פריצות בעצם אלא רק מנהג הנשים למה יוצאת בלא כתובה, הרי

עברה רק על מנהג, אלא על כרחך משום שהוא דבר פריצות בעצם, ועוד שאם כן היה למשנה לומר כלל: כל ששינתה ממנהגי הצניעות שבאותו מקום, ולמה פירטה המשנה דברים שיכולים להשתנות בכל מקום ובכל זמן לפי המנהג. ועוד דלפי זה נאמר שגם טווה בשוק וזרועותיה מגולות תלוי במנהג, או מדברת עם כל אדם, והרי פשוט שהם דברים שהם נגד הצניעות בעצמותם ואינם תלויים במנהג, והוא הדין ליוצאה וראשה פרוע.

ובגמ׳ גיטין דף צ׳ ע״ב מובא: ׳תניא היה רבי מאיר אומר כשם שהדעות במאכל כך דעות בנשים, יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו, וזו היא מידת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא, ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו וזו היא מידת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה, ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו, זו היא מידת אדם רע, שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק וכו׳, זו מצוה מן התורה לגרשה, שנאמר ״כי מצא בה ערות דבר״׳, וברש״י שם כתב: ׳מידות בני אדם חלוקות בפריצות׳, הרי שאינו משום שביטלה מנהג אלא משום שהוא דבר שהוא נגד הצניעות, והוא דבר ערוה, ואיך שייך לומר שאם כולם נוהגות כן יהפך לדבר צנוע, והיינו שהדברים המנויים במשנה הם דברים שקיבלו כל בנות ישראל על עצמן כי הם חסרון צניעות בעצם, וכלשון המאירי: ׳דת יהודית הוא נאמר על מנהגים הנהוגים באומה מצד צניעות, להיות בנות ישראל יתירות במידת צניעות על כל שאר נשים׳, הרי שהם מנהגים כלליים בכל האומה, ובכל בנות ישראל.

ועוד שהרי אמרו בגמרא שבת דף סח.: ׳ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות וכו׳״, ולמה לא נקטה המשנה דת יהודית בערביה

שאינה יוצאת רעולה, או שתכתוב המשנה באופן כללי שתלוי במנהג, אלא על כרחך שיש דברים שתלויים במנהג ואינם חסרון צניעות בעצם, ויש דברים שהם חסרון צניעות בעצם, וזהו דת יהודית. (ובשו"ת וישב יוסף יו"ד סי' ג' כתב שדת יהודית הוא מנהג שהוקבע להם על פי תקנת חז"ל, וכן מסתבר לכאורה, כי אם לא כן איך יתכן שכל בנות ישראל בכל המקומות ינהגו כן מעצמן, ועוד שהוא פשוט שהם מנהגים שנהגו בהם בנות ישראל מזמן מתן תורה).

ומה שכתב הרמב"ם בהלכות אישות פרק כ"ד שדת יהודית הוא יוצאה לשוק וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת, ולכאורה משמע שהוסיף הרמב"ם חומרא שנהגו בזמנו ואינה מובאת בגמרא, אמנם כל האחרונים פירשו שהרמב"ם לא בא להוסיף על הגמרא אלא לפרש מה שאמרו שקלתה אינו מספיק ברשות הרבים, וסבר שקלתה זהו מטפחת, וצריך כיסוי טוב יותר, וזהו הרדיד, והטעם משום שהרי רואים בכל לשון הרמב"ם שם שמעתיק דברי הגמרא, שטווה בשוק וכו' או משחקת עם הבחורים, ואיך נאמר שבפרט זה שינה וכתב דבר אחר שלא נזכר בגמרא, ועוד שלא הביא כלל קלתה שנזכר בגמרא, ובעל כרחך שפירש שמטפחת זהו קלתה, וכן מבואר להדיא בפירוש המשניות להרמב"ם שכתב 'וראשה פרוע וכו' ואפילו במטפחת על ראשה ובלבד שתצא בה לשוק', והרי שם הוא מפרש את המשנה, ואי אפשר לומר שבא להוסיף חומרא.

ועוד שאם כן היה לרמב"ם לכתוב שזהו במקום שנהגו כן, וכמו שכתב בהלכות אישות פי"ג הי"א: 'מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכיפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין', וכאן לא כתב מקום שנהגו.

ולכן פירשו האחרונים גם כן שהרדיד שכתב הרמב"ם שצריך לכסות ראשה, אינו אותו הרדיד שחופה כל גופה, (ראה בהגהות מימוניות על הרמב"ם בפכ"ד שכתב 'תרגום ירושלמי של צעיף רדיד'), ולכן בפרק י"ג כתב הרמב"ם שחופה כל גופה, ובפרק כ"ד לא כתב כן, וכן בפרק כ"ד כתב 'ככל הנשים', הרי שאינו תלוי במנהג אלא כולם הולכות כך, אלא פשוט שהמטפחת הוא כיסוי גרוע יותר מכיפה, ולכן במטפחת צריך רדיד עליו מדת יהודית, אבל בכיפה אין צריך רדיד עליו אלא במקום שנהגו.

ויש להוכיח שהרדיד שכתב הרמב"ם בפרק כ"ד אין הכוונה לרדיד החופה כל גופה, שהרי אמרו בגמרא שכשהולכת בקלתה בשוק זהו 'יוצאה וראשה פרוע' שאמרו במשנה, ובעל כרחך שיש כאן חסרון בכיסוי הראש, ואם כן הרדיד בא להשלים החסרון בכיסוי הראש, ואין לזה שום שייכות לכיסוי שאר הגוף, וכן מבואר בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ל"ו שכתב שלדעת הרמב"ם לא סגי במטפחת אלא צריך גם כובע מעליו, הרי שהרדיד הוא כובע ואינו חופה את כל גופה.

וכן כתב הב"ח אבהע"ז סימן קט"ו: 'מדברי הרמב"ם נראה דפירש קלתה היא מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל כמו הסבכות, ואפילו הכי כיון שאין עליה רדיד פירוש צעיף ככל הנשים תצא בלא כתובה', וכן כתב הטור באה"ע סימן שט"ו שרדיד היינו צעיף, וכן פירש שם הב"י להדיא שמה שכתב הרמב"ם מטפחת היינו קלתה, וכן כתב הפרישה אה"ע סימן קט"ו: 'יש לומר שיש חילוק בין כיפה למטפחת, כשכיפה בראשה אז אין נוהגין בכל המקומות ברדיד, אבל כשאין כיפה בראשה אלא מטפחת בעלמא, בכל המקומות אין נוהגין לצאת כך בלא רדיד', וכן כתב הרמב"ם בהלכות סוטה הלכה ג' לענין סוטה:

'והיא עומדת ביניהם בלא רדיד ובלא מטפחת', הרי שכל הנשים לבשו רדיד ומטפחת ואינו תלוי במנהג. וראה גם במשנה ברורה (ביאור הלכה סימן ע"ה) שהביא דברי הרמב"ם והטוש"ע לדינא בזמנינו שצריך גם מטפחת וגם רדיד, הרי שאף שבזמנו הלכו הרבה נשים גלויות ראש ממש סבירא ליה שדת יהודית אינה משתנה כלל.

והנה לשיטת הב"ח המטפחת שכתב הרמב"ם יש בה נקבים כנקבי הסל, וכן משמע בפרישה שכתב שהמטפחת גרועה מכיפה, ובעל כרחך משום שיש בה נקבים, ואמנם בבאר שבע סימן י"ח כתב שהמטפחת אין בה נקבים אלא שצריך דוקא שני כיסויים, וכתב שהרמב"ם סבר שמה שאמרו בגמרא קלתה לאו דוקא אלא אפילו מטפחת אסור, ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' מ"ח הקשה על זה שהוא דבר שאין הדעת סובלתו שכיסוי ראש האשה צריך כלי בתוך כלי, ועוד איך יעלה על הדעת שהרמב"ם הוסיף מדעתו דבר שלא נזכר בגמרא, ולכן כתב שהעיקר כדעת הב"ח, ובשו"ת חקל יצחק סימן פ"א הקשה על התשובה מאהבה שמשמע בכמה מקומות שהמטפחת אין בה נקבים, ועוד כתב ששיער באשה הוא ערוה ואיסור חמור ולכן צריך כלי בתוך כלי.

וממילא אין להוכיח ממנהגינו שהולכים במטפחת לבד בלא רדיד שדת יהודית משתנית, כי צריך לומר שאנו נוקטים לדינא כהב"ח והפרישה והתשובה מאהבה, והמטפחת שלנו מכסה את השיער לגמרי, והיא ממש כמו הרדיד שכתבו הרמב"ם והטוש"ע. וכן כתב לדינא בשו"ת אגרות משה (אה"ע א' נ"ח) שדי במטפחת לבד.

ואדרבה מדברי הרמב"ם יש להוכיח שדת יהודית אינה משתנה כלל, שהרי מבואר ברמב"ם שיש מקומות שנהגו שלא תצא אשה

בשוק בכיפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית, ואם כן היה לרמב"ם לכתוב זאת גם לענין דת יהודית, שבמקום שנהגו כן זהו דת יהודית, אלא בעל כרחך שדת יהודית אינו תלוי במנהג כל מקום, אלא הוא מנהג כללי של כל בנות ישראל בכל הדורות, וכלשון הרמב"ם: 'מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל', ולכן הרדיד החופה כל גופה אינו בכלל דת יהודית.

ובספר דת והלכה (להגר"מ שטרנבוך שליט"א סימן א') כתב: 'דת יהודית תלוי בזמן, ובזמנינו שהעולם פרוץ ביותר, בת ישראל שמדקדקת על כל פנים לכסות תמיד שיער ראשה בפאה נכרית, יש בזה שינוי שאין רצונה בשערות ראשה כמות שהן, שמדין תורה הוי בכך פרוצה, רק לובשת פאה נכרית דוקא, והוי היום גם בזה משום צניעות ודת יהודית', וסברתו שם שדת יהודית הוא שהחמירו להיות יותר מהגויים, ובזמנינו שהגויות הולכות בראש פרוע הוי פאה נכרית גם כן דת יהודית, וכן דין קלתה שאין מועיל הוא משום שהגויות הלכו גם כן בכיסוי, ורצו היהודיות להוסיף יותר, ולכן צריך שני כיסויים, ובזמנינו שהגויות הולכות בראש פרוע מספיק כיסוי אחד.

ובמחכ"ת לא הבנתי דבריו כלל, שלא מצינו בשום מקום שדת יהודית תלויה במנהג הגויים, ובראי"ש כתב שדת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדא, ובפירוש המשניות להרמב"ם כתב שכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות הוא דת יהודית, ובמאירי כתב שכולם ענינים של צניעות, ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות, הרי מבואר בדבריהם שהם דברים של מיעוט הצניעות ופריצות ומביא לזנות, ועוד שאם נאמר שדת יהודית אינו דבר פריצות בעצם אלא רק מנהג הנשים למה

יוצאת בלא כתובה, הרי עברה רק על מנהג להתבדל מהגויים, אלא על כרחך משום שהוא דבר פריצות בעצם, ועוד שלדבריו הגמרא דיברה רק במקומות שהנשים הגויות מכסות ראשן, ואם תהיה מדינה שאינם מכסות ראשן ישתנה הדין, והיה לגמרא לבאר זאת, וכן הרמב״ם והטוש״ע היו צריכים לכתוב זאת, וכבר הארכנו לעיל להוכיח שדת יהודית אינו תלוי במנהג המקומות, ועוד וכי לדבריו טווה בשוק כשזרועותיה מגולות ומדברת עם כל אדם נתקן גם כן כדי להחמיר יותר ממנהג הגויים, ובזמנינו שהגויים פרוצים הרבה יותר יהיה מותר. ועוד שלדבריו במדינות ערב שהנשים הגויות הולכות ברעלות יצטרכו בנות ישראל להחמיר יותר מהם, וזהו דבר שלא נשמע מעולם. ועוד מה איכפת לן כלל מה מנהג הגויים, וכי מפיהם אנו חיים, וכי משום שאנו בגלות בין הגויים אנו צריכים להתחשב במנהגיהם ובמעשיהם. ועוד שגם בזמן הגמרא חלק מהנשים הגויות הלכו פרועי ראש, כמובא במדרש (במדבר רבה נשא): ׳את פרשת מדרכי בנות ישראל שדרכם להיות מכוסות ראשיהן, והלכת בדרכי הגויים שהן מהלכות ראשיהן פרועות׳. ועוד שגם בזמנינו הולכות הערביות בכיסוי הראש, אם כן נצטרך להחמיר יותר מהם ולשים שני כיסויים.

וכן מה שכתב שבזמנינו שהעולם פרוץ ביותר, בת ישראל שמדקדקת על כל פנים לכסות תמיד שיער ראשה בפאה נכרית, יש בזה שינוי שאין רצונה בשערות ראשה כמות שהן, לא הבנתי דבריו כלל, כי מה איכפת לנו שאין רצונה בשערות ראשה כמות שהן, הרי אין הדבר תלוי כלל ברצונה, אלא כיון שקלתה הוא חסרון צניעות, כל שכן שפאה נכרית הוא חסרון צניעות. ולדבריו שמא נאמר שאף כיסוי ראש שקוף יועיל, כי יש בזה שינוי שאין רצונה בשערות ראשה כמות שהן, וצע״ג.

פרק ב

הוכחה שניה לאסור משום טעם מצות כיסוי הראש

כדי לדעת האם פאה נכרית אסורה או מותרת, יש לעיין ולבדוק מהו טעם מצות כיסוי הראש, וממילא נבדוק ונעיין אם טעם זה שייך גם בפאה נכרית או לא.

הנה בגמ׳ כתובות דף ע״ב מובא: ׳ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש׳, וברש״י שם פירש: ׳אזהרה לבנות ישראל - מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מידה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, אי נמי מדכתיב ופרע מכלל דעד ההיא שעתא לאו פרועה הוות, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש, וכן עיקר׳.

ובביאור הגרי״פ פערלא לספר המצוות להרס״ג מ״ע צ״ו דף שכ״ה ע״ד הקשה לפירוש השני של של רש״י בכתובות, האיך למדו חז״ל מפסוק זה שיש כאן איסור תורה, דילמא אין בה אלא תורת מנהג שנהגו בו בנות ישראל מדעתן, ואע״פ שנזכר מנהג זה בתורה וכו׳, ועיין שם שהביא ראיה לחזק קושייתו מדברי התוס׳ בגיטין מ״ז בד״ה ולביתך וכו׳ וגם מז׳ ימי המשתה של חתן שהוזכרו בתורה דכתיב

מלא שבוע זאת, ותירץ וז״ל: ׳ואולי אפשר לומר דלא מהך קרא גופיה יליף איסורא, אלא דכיון דשמעינן מקרא דדרך בנות ישראל בכך שמע מינה דדבר פריצות הוא ומביא לידי גילוי עריות, ואם כן ממילא יש בו איסור דאורייתא דהוי ליה בכלל לאו דלפני עור וכו׳ עכ״ל ע״ש.

והנה בהפלאה כתב לבאר הלשון הראשון ברש״י ׳מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מידה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור׳, שלא רצה לפרש כלשון שני שהראיה היא שכך היה המנהג לכסות את הראש, כי אי אפשר ללמוד ממנהג אף שכתוב בתורה, וכדאמרו בפרק נגמר הדין דליכא למילף מדאקבור צדיקי דלמא מנהגא, ולפירוש הראשון אתי שפיר, דמוכח מהעונש, שעשתה עבירה בתחילה בגילוי ראשה, עכת״ד, ואם כן לפי זה צריך להבין באמת את הלשון השני ברש״י: ׳מדכתיב ופרע מכלל דההוא שעתא לאו פרועה הוות, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש׳, איך הראיה שהוא איסור, שמא הוא רק מנהג, וכי נוכיח מהפסוק ׳וחלצה נעלו׳ שיש חיוב לילך במנעל, ובשו״ת חסד לאברהם תנינא אהע״ז סימן פ״ז הקשה עוד שהרי בגמ׳ סוטה דף ח׳ ע״א למדו מ׳ראשה׳ שצריך גם לסתור את שערה, ופירש רש״י שמרבה בגילויה שסותר קליעתה, וכי נלמד מכאן שהאשה חייבת ללכת בשערות קלועות ולא מפוזרות מתחת לכיסוי הראש, (ולכן באמת הכריח שם בחסד לאברהם שפירוש רש״י הראשון הוא העיקר, שרואים ממה שנענשת על שגילתה ראשה שהוא דבר פריצות).

אלא בעל כרחך צריך לבאר לפי הפירוש השני ברש״י, שכיון שיש טעם לדבר משום צניעות, ובלאו הכי אין שום סיבה בעולם שבנות ישראל יכסו ראשן, שהרי האשה רוצה להתנאות, ממילא לומדים מזה

שדרך בנות ישראל לכסות ראשן שגילוי הראש הוא דבר של חוסר צניעות ופריצות, ובדומה למה שכתב הגרי"פ פערלא שמהתורה רואים רק שדרך בנות ישראל לכסות ראשן, והטעם אנו מבינים ממילא שהוא דבר פריצות ומביא לידי גילוי עריות, ולכן הוא ממילא אסור, משום קרבה לעריות, ומשום לפני עוור, ומשום "לבלתי עשות מחוקות התועבות" (ראה רמב"ם איסורי ביאה פכ"א ה"א וה"ב). וכן מדוייק מלשון רש"י 'שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש', ולא כתב שמע מינה שצריכה האשה לכסות ראשה, והיינו משום שהתורה מגלה לנו רק שזהו מנהג בנות ישראל, וממילא נבין הטעם שזהו היפך הצניעות, וממילא נדע שהוא אסור.

וברש"י על התורה (במדבר ה יח) על הפסוק "ופרע את ראש האשה" כתב: 'סותר את קליעת שערה כדי לבזותה, מכאן לבנות ישראל שגילוי הראש גנאי להן'. ומשמע כאן דלא כפירוש הראשון ברש"י בגמ', שהרי לפירוש הראשון הלימוד הוא ממה שעשתה האשה ולא מהעונש שלה, וכן דלא כפירוש השני שלומדים רק שזהו דרך בנות ישראל, אלא לומדים מהעונש שמענישים אותה, שגילוי הראש הוא בזיון, והבזיון הוא שמראים את מה שצריכה לכסות, שכשעושה זאת להתנאות הוא נוי, אבל כשעושים לה זאת בעל כרחה הוא בזיון, ומזה לומדים לבנות ישראל שזהו בזיון להם שיגלו ראשם, ובעל כרחך משום שזהו חוסר צניעות, וזהו בזיון לאשה ללכת בחוסר צניעות, (כמו שכתב רש"י בעירובין דף ק' ע"ב שהאשה בושה לצאת לחוץ כשראשה פרוע), שאם נאמר שכיסוי הראש הוא גזירת הכתוב בלא טעם, אין זה בזיון. וכיון שאנו יודעים שהוא חוסר צניעות, ממילא אנו יודעים שהוא אסור משום קרבה לעריות ומשום לפני עוור. (ובישועות יעקב אה"ע סי' כ"א בתשובה מנכד

המחבר פירש כן גם בפירוש השני ברש״י בגמרא, וז״ל על פירוש רש״י השני: ׳מזה אין ראיה רק שהיה מנהג קדום בישראל שלא תצאנה הנשים פרועות ראש, אבל מכל מקום אין ראיה מזה לאיסור תורה, רק דעיקר ראייתו מדצוותה תורה לפרוע ראש אשה זו כדי לנוולה, גילתה לנו שרצון השי״ת שישארו במנהגם הקדום הזה שלא לצאת פרועת ראש, דגנאי היא להם לפרוע ראשם בשוק בפני רבים׳, ולדבריו נמצא שהפירוש השני ברש״י ופירוש רש״י בחומש פירוש אחד הם).

ובריטב״א בכתובות כתב: ׳פירש רש״י מדכתיב ופרע מכלל דמעיקרא מכוסה היתה, ועוד דכיון דאמרה תורה לפרוע ראש האשה כדי לנוולה, מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה׳, והפירוש הראשון שכתב הוא כפירושו השני של רש״י, והפירוש השני משמע כמו שפירש רש״י בחומש, שהרי לא כתב שהלימוד הוא מהעבירה שעשתה, אלא הלימוד הוא שרואים שגילוי הראש הוא גנאי וניוול לאשה, וכמו שביארנו שהפריצות היא בזיון לאשה, ולכן כתב שממה שרואים שהוא ניוול לומדים שהוא פריצות.

ונמצא מעתה שלפי הפירוש השני ברש״י, וכן לפי פירוש רש״י בחומש, התורה לא גילתה לנו שאסור לילך בגילוי הראש, אלא גילתה לנו שגילוי הראש הוא פריצות, וזאת אנו כבר יודעים לבד שאסור לאשה ללכת בפריצות, ואם כן הוא הדין בפאה נכרית, שיש בה אותה פריצות, יהיה אסור מן התורה כמו בשיער ממש, וכדמוכח בגמרא בנזיר דף כ״ח ע״ב שבפאה נכרית יש את אותו יופי ומשיכה כמו בשיער, שאמרו שם באשה שנדרה לגלח ראשה, שאין הבעל יכול להפר לה ולומר אי אפשי באשה מגולחת, כי יכולה לשים פאה נכרית, ופירש רש״י: ׳ומחזיא כאינה מגולחת׳.

וכן מסברא, הרי היופי שבשיער אינו במקום חיבורו לראש, שהרי אין רואים את החיבור לראש בדרך כלל, אלא היופי הוא בזה שהוא מונח על הראש ונראה כיוצא ממנו, ופאה נכרית היא יפה ממש כשיער לענין זה, וגם אם המתבונן היטב היטב יבחין באיזה שינוי, אבל מי שאינו מתבונן היטב ודאי נראה לו כשיער ממש, וגם מי שיכול להבחין שאינו שיער ממש, על כל פנים מצד היופי הוא כשיער ממש, וכדמוכח בגמרא בנזיר, (ועוד שהרי זה כל מטרת הפיאה, שיראה כשיער, ואם כן גם אם נראה רק ב80 אחוז כמו שיער הוא גם כן אסור, שהרי יש כאן 80 אחוז של יופי שהתורה אסרה, והרי זה כאשה שמכסה את ראשה בכיסוי שקוף שנראה דרכו 80 אחוז משערותיה), וכן יש בפאה נכרית איסור לפני עוור, כיון שמכשילה את האנשים ממש כמו בשיער עצמה.

והיינו שכיון שנתבאר בראשונים ואחרונים שאיסור גילוי השיער הוא משום פריצות, והיינו שהוא היפך הצניעות, שהשיער הוא עיקר נוי האשה, ואינה מצניעה את יופיה אלא מגלה אותו, ורצון התורה שהאשה תצניע את יופיה, ואף שמותרת ללכת בבגדים נאים ותכשיטים, אך את יופי גופה צריכה להסתיר, ולכן צריכה לכסות את רוב גופה, וכן אסור לה להבליט את צורת גופה, וכך גם השיער שהוא חלק מגופה ומיופי גופה צריכה להסתירו, ולא להתנאות בו, ואם כן הפיאה שעושה פעולת נוי כמו השיער פשוט שאסורה.

ובשו"ת חסד לאברהם מהדורא תנינא אה"ע סימן פ"ז כתב: 'לענ"ד יש בזה איסור דאורייתא, לפי מה שכתב רש"י בכתובות אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפרוע הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מידה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר

האיסור משום פרוצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שיער עצמן או שיער נכרית שעשויות באופן שנראין כשיער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן, הואיל וקישוט זה אסרה תורה׳.

והיינו שהחסד לאברהם שם הוכיח שהעיקר הוא כפירוש הראשון ברש״י, ועל זה כתב שאם כן הלימוד הוא ממה שהאשה נענשת על שגילתה את ראשה, הרי שזוהי עבירה לגלות את הראש, אך אי אפשר לומר שהעונש של הסוטה הוא משום שעברה על איסור פרוע ראש, שהרי לא היה זה ברשות הרבים אלא בחדר סגור, ובעל כרחך שלומדים משם שגילוי הראש בפני אחרים הוא דבר המביא להרהור וגילוי עריות, ולכן הסוטה נענשת על שגילתה ראשה כדי להתנאות על בועלה, וכן ניתן ללמוד משם שאסור לאשה לעשות דבר המביא להרהור וגילוי עריות, שהרי נענשת על כך, וממילא אנו יודעים שאסור לאשה לגלות ראשה ברשות הרבים, ואם כן פאה נכרית שמביאה גם כן להרהור וגילוי עריות כמו שיער אסורה גם כן מן התורה.

ונמצא מעתה שלפי שלושת הפירושים כיצד לומדים מהפסוק ״ופרע את ראש האשה״ את איסור גילוי הראש, יש לאסור פאה נכרית מן התורה.

וכתב שם עוד בחסד לאברהם דלחומרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא, וכיון שטעם האיסור משום צניעות ודאי גם פאה אסורה מן התורה. ואם כן אפילו אם הלימוד היה רק בסתמא שבנות ישראל צריכות לכסות ראשם, גם כן יש לאסור מן התורה.

ועיין בתוספות הרא״ש (ב״מ צ.) וז״ל לענין איסור לא תחסום שור בדישו: ׳היתה אוכלת ומתרזת מהו. אפילו למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפרק המקבל (קט״ו א׳) דאמר אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה היינו משום דפשטיה דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה, אי משום דמעלו לה אי משום דלא ליצטער׳, הרי מבואר שבמקום שהטעם ברור ואינו סותר את פשטות הכתוב לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא ואסור מדאורייתא, וכאן הטעם ברור שהוא משום צניעות, ואינו סותר את פשטות הכתוב.

ובישועות יעקב או״ח סימן ע״ה כתב: ׳כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, וכיון שאינו ניכר השיער של פאה נכרית אם הוא משיער גופה או משער נכרית יש איסור תורה׳.

ובשו״ת חקל יצחק סימן פ״א כתב: ׳יש מקום לומר שהוא אסור מדאורייתא, דהא הוא דמי ממש לשיער שלה, וכל הרואה אותם ידמה בעיניו כאילו הן שערותיה, על כן יש ביה איסור דאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי׳.

ובתורת שבת או״ח סי׳ ש״ג כתב: ׳לענ״ד לית נגר בר נגר דיתרץ ויסתור את הוכחת שו״ת באר שבע שהוכיח באורך דנושאות פאה נכרית בדרך ובאופן שתהא נראית כשיער עצמן, מדאמרו בנזיר ותנא קמא אמר לך אפשר בפאה נכרית, ופירש רש״י ומחזי כאינה מגולחת, ושמע מינה דנראית ממש כהולכת בשיער עצמן, דאם לא כן עוד יכול לומר אי אפשי באשה מגולחת שעין בעין נראה דמגולחת היא, אלא שמע מינה דנראית ממש כשיער עצמן, וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי

דידן, שאין אדם יכול להבחין אם בשיער עצמן או בפאה נכרית היא מתקשטת, ולפי זה למה לא נאמר שערה הנה זימה היא׳.

ובבאר שבע סימן י״ח בשם מהר״י קצלנבויגין כתב בענין פאה נכרית: ׳איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה, והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין׳, ונראה שכוונתו שהרי הוא מושך ויפה כמו שיער עצמה ממש, ויש בו אותה פריצות כמו בשיער, ולכן נקט ש׳אסרו חכמים לנשים׳, ולא כתב אסרו חכמים סתם. וכן כתב בספר יש סדר למשנה על מסכת שבת: ׳הסכים הבאר שבע לאסור מטעם מראית העין שנראית כאילו הם שערותיה ממש והוא איסור דאורייתא׳, הרי שלא מדובר כאן על איסור מראית העין שגזרו חכמים אלא איסור דאורייתא.

והנה בתרומת הדשן סימן י׳ מוכיח שאפשר להתפלל בכיסוי ראש קלוע, מדין קלתה שיש בו חורים, וכתב שם: ׳ואף ששם בחצר אין צריכה שום כיסוי, ולענין ברכה אפילו בבית צריך כיסוי ראש, יש לומר דודאי איסור גילוי הראש דהתם אינו אלא משום פריצותא דגברי, והיכא דלא שכיחי רבים כגון בחצר ליכא קפידא׳. וכן בריטב״א ונימוקי יוסף כתבו הטעם שמותר גילוי הראש בחצר ׳כיון שאין שם רואין׳. ובתוס׳ רי״ד (שבת נז.) כתב: ׳אין דרך אשה לגלות שערה משום פריצות׳. הרי מבואר מדבריהם שטעם כיסוי הראש הוא משום צניעות, וכשמגלה ראשה הוא פריצות. ומזה עצמו שמתירים בחצר מוכח שהוא משום פריצות, כי אם הוא גזירת הכתוב בעלמא איך אפשר לחלק בין רשות הרבים לחצר.

והנה מבואר בתורה שפריעת הראש אסורה, ומכל מקום מתירים בחצר כיון שאין כאן פריצות, ובעל כרחך משום שדורשים טעמא

דקרא, שכל האיסור משום פריצות ובחצר אין פריצות, ואם כן בודאי יש לדרוש טעמא דקרא לחומרא ולאסור פאה נכרית כיון שיש כאן פריצות. שהרי בגמ׳ בנזיר דף כ״ח ע״ב שאמרו לגבי בעלה ׳אפשר בפאה נכרית׳ מוכח שזה אותו פריצות ואותה משיכה כמו בשיער.

והטעם שנאסר גילוי הראש דוקא בנשואה ולא בפנויה, הוא משום שבנשואה יש הרהור יותר, כמו שאמרו בע״ז דף כ׳ ע״א ׳ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל בפנויה נאה ולא באשת איש אפילו מכוערת׳, ועוד יש לומר שכיון שאיסורה חמור יותר צריך להתרחק ממנה יותר, ולכן החמירה התורה שתהיה יותר צנועה.

ואין לומר שטעם כיסוי הראש הוא כדי שיהיה היכר שהאשה נשואה, שהרי אין טעם כלל שיצטרכו היכר כזה, ועוד מדוע שיעשו את ההיכר דוקא בשיער שהוא עיקר נוי האשה, ועוד שבכמה מדינות נהגו שגם הפנויות היו מכסות ראשם, (ראה בשדי חמד מערכת הד׳), וכן היה מנהג ירושלים לפני כמה דורות, ואיך הותר לעשות זאת, הרי על ידי זה בטל ההיכר בין הנשואות לפנויות, אלא בכל כרחך שאין זה הטעם כלל.

ובלבוש אבהע״ז סימן כ״א כתב: ׳לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק שזה הוא פריצות לאשה, וגם יש בזה סוד על פי הקבלה׳.

ובגמ׳ סנהדרין דף נ״ח ע״ב מובא: ׳בן נח שייחד שפחה לעבדו מאימת התרתה׳, (רש״י: שלא תקרא מיוחדת לו אם תבוא להפקיר עצמה) ׳משתפרע ראשה בשוק׳, ופירש רש״י: ׳שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא לצאת בראש פרוע׳, ומזה מוכח שטעם כיסוי הראש הוא משום צניעות, כי אם לא כן מדוע יכסו הנשים הנכריות ראשם. (ונתאר לעצמנו אם נציע לנכריות שמכסות ראשם שיכסו ראשם בפאה נכרית, האם לא יצחקו עלינו).

ובגדר עולם לבעל החפץ חיים זצ״ל כתב: ׳הנה מבואר בדברי חכמינו ז״ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע, [דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי, מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבו גם כן נזהרות מזה מצד הצניעות כידוע], עד שאמרו על זה שהוא איסור מדאורייתא׳. הרי מבואר שהוא משום צניעות.

ובשו״ת מהר״י הלוי (אחי הט״ז) סימן ט׳ כתב שגם ארוסה חייבת בכיסוי הראש כמו נשואה, וכתב ׳דבתרוייהו איכא למיחש להרהור׳. הרי מבואר גם כן שהוא משום צניעות ומשום הרהור.

ובשו״ת שנות חיים להגר״ש קלוגר (סי׳ שט״ז) כתב שעיקר האיסור שלא תצא אשה בשערה מכח שיבוא לידי הרהור דברים בה ולידי פריצות.

וצע״ג מה שכתב בשו״ת אז נדברו י׳ כ״ח וז״ל: ׳איסור פריעת ראש באשה אינו מוכרח שזה רק בגלל צניעות, אלא ככל התורה שיש עוד טעמים שנעלמו מאתנו, וראיה שהרי לפי הזוהר גם בחדרי חדרים אסור וכו׳, בקיצור, הדיון בפאה נכרית הוא מדיני אבן העזר אם שערות של פאה הוי בכלל פריעת ראש או לא, ולא משום צניעות לבד׳. וצע״ג מה לי שיש עוד טעמים, אבל יש גם את הטעם של צניעות, ומצד זה אין חילוק בין פאה לשיער כמו שנתבאר, ועוד שהרי ממה שהתירו בחצר מוכח שזהו רק ענין של צניעות, כמבואר בתרומת הדשן, כי אם היה עוד ענין היה אסור גם בחצר.

וכן ממה שאסרו קלתה משום דת יהודית (כדלעיל בפרק א׳), מוכח שאיסור גילוי הראש הוא משום פריצות, כי אם הוא סתם גזירת הכתוב או כדי שיהיה היכר שהיא נשואה, מה שייך להחמיר ולהוסיף עוד

לכסות יותר, הרי כבר יצאנו את חיוב התורה, ועוד למה הוא נכלל בדת יהודית, הרי אין לענין זה שייכות לצניעות, אבל אם הוא משום פריצות, ודאי שייך להוסיף יותר בכיסוי, ולכן הוא נכלל בדת יהודית שענינה גדרי צניעות (כמבואר לעיל בפרק א').

ובגמ' עירובין דף ק' ע"ב מובא: 'עשר קללות נתקללה חוה וכו', עטופה כאבל ומנודה מכל אדם וכו'', וברש"י שם פירש: 'עטופה כאבל – בושה לצאת בראשה פרוע'. הרי שטעם כיסוי הראש הוא משום צניעות, ולכן האשה בושה לצאת באופן שאינו צנוע, וכידוע שיש לאשה בושה טבעית ורצון להצניע עצמה.

ובגמרא ברכות דף כ"ד מובא: 'אמר רב חסדא שוק באשה ערוה וכו', אמר שמואל קול באשה ערוה, שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה, אמר רב ששת שיער באשה ערוה, שנאמר שערך כעדר העיזים'. וברש"י שם פירש: 'ערוה – להסתכל וכן באשתו לקריאת שמע. קולך ערב – מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא'.

וברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כ"א כתב: 'המסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף, ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שערה אסור'.

והנה ראיית הגמרא היא מזה שהוא דבר שמשבחים בו את האשה ששערה נאה, ודבר נאה מביא לתאוה, ולכן אסור להסתכל בשערה של האשה, ומוכח מזה שראיית השיער מביאה לתאוה, ואם כן פשוט שמה שחייבה התורה לאשה לכסות ראשה הוא כדי שלא יבואו לתאוה על ידי ראייתה, וזהו משום הנוי והיופי שהשיער מוסיף לאשה.

פרק ג

הוכחה שלישית לאסור מסוגיית הגמרא בשבת

בגמ׳ שבת דף נ״ז ע״א מובא: ׳במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה וכו׳׳, וברש״י שם: ׳במה אשה יוצאה דהוי תכשיט ולא משוי, ואיכא דהוי תכשיט וגזור ביה רבנן דילמא שלפה ומחויא לחברתה חשיבותו ודילמא אתי לאתויי ד׳ אמות׳.

ובדף ס״ד ע״ב מובא: ׳יוצאה אשה בכבול ובפאה נכרית לחצר׳, וברש״י פירש: ׳פאה נכרית - קליעת שיער תלושה וצובתה על שערה עם קליעתה שתראה בעלת שיער׳. ומבואר שם בגמרא הטעם שהתירו בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה, ומשמע מזה שלרשות הרבים אסור לצאת בפאה נכרית וכבול, משום שחוששים שתשלפנו ותלך עימו ד׳ אמות.

ובכבול מבואר שם שהוא כיפה של צמר שתחת השבכה שמתקשטת בו, וחוששים שתשלפנו להראותו לחברותיה, ובעל כרחך שהקישוט הוא בחצר ששם הולכת בגילוי הראש, כי מעיקר הדין מותר ללכת בגילוי הראש בחצר, והכבול אינו מכסה את כל שערה, ולכן אינה יכולה ללכת עימו ברשות הרבים כשהוא גלוי, ואינו רוצה להורידו כל פעם שיוצאת לרשות הרבים ולכן מכסה אותו בשבכה. ודוקא משום

שלא תתגנה על בעלה התירו, אבל בלאו הכי היה אסור לצאת עימו בחצר שמא תבוא לצאת עימו גם לרשות הרבים, והיינו שמא תכסהו בשבכה ותצא עימו לרשות הרבים.

ולשון רש"י בפאה נכרית 'על שערה עם קליעתה' מוכח שאינו כמו פאה נכרית שלנו, כי אם כן הוא על שערה אבל לא עם קליעתה, ו'עם קליעתה' משמע שמעורב עם הקליעה ולא מכסה אותה.

ובחידושי הר"ן שם כתב: 'פיאה נכרית הוא כעין כיפה שעשוי משיער חברתה לפי שיש לה שיער מועט, אי נמי דיש לה שיער לבן ושיער חברתה שחור'.

ובמאירי שם כתב: 'פאה נכרית היא קליעת שיער עשויה משיער חברתה, אם מפני ששיער שלה מועט אם מפני שהוא לבן'.

וברשב"א ובריטב"א שם כתבו: 'כל הני לא נפקן בהו אלא משום מום וכו', וכן הטעם בכיפה של צמר שאין אשה מקשטת עצמה באותה כיפה אלא אשה שהיא קרחת מפאת ראשה, והיינו דתני לה בהדי פאה נכרית'. הרי מבואר בדבריהם שפאה נכרית היא גם כן משום מום, שאין לה הרבה שיער, והיה פשוט להם שהיא לאשה שיש לה מום ולא לנוי, ולא הוצרכו אפילו להביא ראיה לזה, אלא הוכיחו מפאה נכרית שגם כיפה של צמר הוא משום מום.

ובתוס' רי"ד כתב: 'אשה שאין שערה מרובה מביאה קליעות שיער של חבירתה וקושרת בראשה על שערה כדי שתראה בעלת שיער'.

ובר"י מלוניל כתב: 'משום דיש לה שיער מועט, אי נמי משום שיש לה לבן ושיער חברתה שחור'.

וברבינו ירוחם (ס׳ אדם נתיב י״ב חי״א): ׳קליעה של שיער תלושה שמערבת עם שערותיה שתתראה בעלת שיער׳.

ובאוצר הגאונים בשם רבי נוטראי: ׳שיער יפה שמונח בראש נשים ששערן מדולדל ומניחות בראשן׳.

וברבינו פרחיה: ׳שיער של נכרית שמתקשטים בו מי שאין לו שיער ארוך׳.

ובפסקי הרי״ד: ׳קליעות של שיער, שאשה שאין שערה מרובה מביאה קליעות כדי שתראה בעלת שיער׳.

ובאגור: ׳קליעת שיער שקולעת תוך שערה׳.

ובערוך ערך פאה: ׳אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שערה׳.

וברבי עובדיה מברטנורא: ׳אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער נשים ומשימה בראשה ונראה כאילו הוא שערה׳.

ובשנות אליהו להגר״א: ׳פירוש שאין לה שיער נוטלת שיער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתתראה בעלת שיער׳. הרי מבואר שהפאה היתה מתחת השבכה.

ובטור ושו״ע סימן ש״ג כתבו: ׳יוצאה בכבול ובפיאה נכרית, פירוש קליעת שיער שקולעת בתוך שערה׳.

וכן נמצא בתוס׳ ישנים מכת״י שכתב על פאה נכרית וכבול ׳דאידי ואידי תחת השבכה הוא׳. וכן הוא בתוס׳ ר״י הזקן בכת״י שנדפס בדורינו.

ובמשנה ערכין דף ז׳ ע״ב מובא: ׳האשה שנהרגה נהנין בשערה׳, ובגמ׳ שם אמרו: ׳בפאה נכרית׳, וברש״י שם פירש: ׳לאו שערה ממש קאמר, אלא שהיתה לה פיאה משיער אשה אחרת קשורה לשערה, [דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית]׳.

הרי מבואר מכל הראשונים שאין זו פאה נכרית כמו בזמנינו, שמיועדת לכסות את השיער, אלא היא מיועדת לאשה ששערה מועט וכדומה, והיינו בחצר ובבית שמותר מעיקר הדין לגלות את השיער, שם היתה לובשת פאה נכרית כדי שתראה ככל הנשים שיש להם שיער, והפאה אינה מכסה את כל שערה אלא רק את החלק שחסר בו שיער, וברשות הרבים היתה מכסה את הפאה, כמו כל הנשים שמכסות את שערן ברשות הרבים.

(ובפירוש המשניות להרמב״ם כתב: ׳פאה נכרית כמו מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים האשה על ראשה דרך ארעי כדי שתתקשט בשיער׳, והרמב״ם בהלכות שבת פי״ט ה״ה כתב: ׳פאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה׳, וזהו דומה לפירוש הראשונים שמיירי באשה ששערה מועט, ואם כן אפשר לפרש גם מה שכתב שיער נאה והרבה שהוא כששערה מועט שתראה בעלת שיער הרבה).

ובגמרא שם מבואר שלרשות הרבים אסור לצאת בשבת בפאה נכרית, ובכל כרחך הטעם משום שיכולה לשלפו, וזהו משום שהיא תחת השבכה, וחוששים שתסירנו כדי להראותו לחברותיה, כי אם אינו תחת השבכה אין שום חשש שתשלפנו, משום שלא תלך בגילוי

הראש, כמו בתכשיטים התפורים בשבכה שאין חוששים שתשלפם משום שיתגלה ראשה, ומה שמותר לצאת לחצר, אפשר שמדובר בפאה נכרית מגולה, כי מעיקר הדין מותר לצאת לחצר בגילוי הראש ממש. וראה בשו"ת הסבא קדישא סימן א' שהאריך בטוב טעם בזה.

ובתוס' דף נ"ז ע"ב כתבו על פאה נכרית שיש יותר חשש שתשלפנו מכבול, משום שודאי תשלפנו ברשות הרבים משום דמחכו עלה, והנה אם נאמר שמדובר בפאה נכרית מגולה, אם כן הרי הולכת בזה כדי להתנאות בשיער ולמה יצחקו עליה, הרי כל מטרת לבישתו היא לנוי, ואם אינו יפה עד כדי כך שצוחקים עליה למה לובשת אותו, אלא בהכרח צריך לומר שמסתירה אותו תחת השבכה, וחוששים שיראה מעט דרך השבכה ותסירנו שלא יצחקו עליה, וכן מפורש בתוס' ר"י הזקן מכת"י (שכתב שהפאה היא תחת השבכה) שמבאר מדוע בפיאה לכולי עלמא חוששים שתשלוף ובכיפה של צמר יש מחלוקת: 'מיהו היינו טעמא גבי פיאה שהיא משערות תלושות ואי חזו להו כלל מחייכי עלה, הואיל דלא שווינהו אלא שתראה כבעלת שיער, ושלפה לה וכו'. ואם כן מוכח מדברי התוס' גם כן שהפאה היא תחת השבכה.

וצריך לומר לשיטת התוס' ותוס' ר"י הזקן שניכר שהפאה אינה חלק ממנה, ולכן יצחקו עליה, וכל מטרת הפאה היא בחצר ששם אין רבים שרואים אותה ולא יצחקו עליה, ואמנם המהלך של התוס' ותוס' ר"י הזקן דחוק קצת, שהרי בגמ' בנזיר דף כ"ב ע"ב שאמרו באשה שנדרה לגלח שערה שיכולה לשים פאה נכרית, משמע שהפאה היתה יפה כמו שיער, ולכן אפשר לפרש באופן אחר, שהחשש הוא שתשלפנו להראותה לחברותיה, ומה שהקשו התוס' למה בפאה נכרית חוששים

יותר שתשלפנו מכבול, יש לומר שהכבול הוא כיפה באמצע ראשה ולא על כל ראשה, וקשה מאוד לשלפו מתוך השבכה בלא שיתגלה שערה, אבל פאה שמכסה כל ראשה או עכ״פ את החלק שקרוב לקצה ראשה, ולפעמים גם יוצא מעט לחוץ, כמו שיער שחוץ לצמתה, לכן בקלות יכולה לשלפה מתוך השבכה.

(ובישועות יעקב סימן ע״ה הקשה אם נאמר שהפאה היא תחת השבכה, למה אמרו בגמרא הטעם שמותר לצאת בפאה נכרית בחצר שלא תתגנה על בעלה, אבל בלאו הכי היינו אוסרים משום גזירה שמא תצא כך ברשות הרבים גם כן, הרי אין צריך לטעם זה, כי בחצר יכולה לצאת בפאה מגולה, ובזה אין חשש שתצא כך לרשות הרבים, שהרי אסורה לצאת כך לרשות הרבים משום צניעות, ודבריו צע״ג, כי לדבריו מדוע בכבול אמרו בגמרא הטעם שמותר לצאת בחצר שלא תתגנה על בעלה, הרי גם בכבול מבואר שם ברש״י שהוא כיפה של צמר לנוי שאינה מכסה את כל ראשה, וברשות הרבים היא תחת השבכה, ואם כן מדוע הוצרכו לטעם שלא תתגנה על בעלה, הרי בלאו הכי אין חשש שתצא כך לרשות הרבים, אלא בעל כרחך שחוששים שאם נתיר לה לצאת בו בחצר כשהוא מגולה, מתוך ההרגל תבוא לכסותו ולצאת בו לרשות הרבים כשהוא מכוסה, ואם כן הוא הדין גם בפאה נכרית).

ואם כן מוכח מהגמרא בשבת שאוסרת לצאת בשבת בפאה נכרית לרשות הרבים, שאסור ללכת בפאה נכרית מגולה ברשות הרבים, כי אם היה איזה צד היתר ללכת בפאה מגולה ברשות הרבים היתה המשנה צריכה לחלק שכשהפאה מגולה מותרת לצאת בה ברשות הרבים בשבת כיון שאין חשש שתשלפנו, וכן מוכח מכל הראשונים

שפירשו שהפאה היא כששערה מועט וכדומה, הרי שסתם אשה לא היתה הולכת בזה, ובעל כרחך שהוא אסור משום דת יהודית, או איסור דרבנן, או איסור דאורייתא.

ואין לטעון ולומר שמא היה זה רק מנהג המקום להחמיר על עצמם ולא דבר שהוא חסרון צניעות בעצם, ולכן אינו נמנה בכלל דת יהודית, כי אם כן לא היתה המשנה והגמרא יכולים לסתום ולומר שאסור לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים בשבת, שהרי המנהג יכול להשתנות ממקום למקום ומזמן לזמן, והיתה המשנה צריכה לכתוב: מקום שנהגו להחמיר שלא לילך בפאה מגולה ברשות הרבים, אסורה לצאת בו בשבת, אלא בעל כרחך שהוא איסור גמור שאינו משתנה.

והנה בשו"ת בית יצחק או"ח סימן י"ד רוצה לדחות שאין ראיה מהגמרא בשבת שהפאה היא מכוסה, ומה שהקשו האחרונים מדוע חוששים שתשלוף את הפאה, הרי יתגלה שערה, כתב ליישב שהיה להם כיסוי דק תחת הפאה הנכרית ולכן חוששים שתשלוף את הפאה הנכרית, אך לשון רש"י שצוברתו על שערה עם קליעתה משמע להדיא שלא כדבריו, וכן לשון הטור שקולעת בתוך שערה, וכן כל לשונות הראשונים שפירשו בשיער מועט או לבן מוכח שלא כדבריו, כי אם יש כיסוי על הראש תחת הפאה הרי לא רואים כלל את שערה, וגם צ"ב למה היה להם כיסוי דק, ולמה הכיסוי הדק הזה לא היה מחובר לפאה, וכן לפי זה היתה צריכה הגמרא לכתוב שכשאין לה כיסוי דק מותרת לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, שהרי אין שום סברא בעולם שיהיה הכרח לכל הנשים בעולם לשים כיסוי תחת הפאה, וכמו שבזמנינו אין עושים כך, או שעל כל פנים היתה צריכה הגמרא לחלק בין אם הפאה תפורה לשבכה או לא, כמו שחילקו בסרביטין וטוטפת.

פרק ד

דעת השלטי גיבורים והרמ"א והמגן אברהם

ובשלטי גבורים על הרי"ף בגמרא בשבת שם כתב: 'יראה מזה להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות, אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאלו, מההיא דשנינו שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופירשו כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקו בו שיער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשיער, והתם באשה נשואה מיירי מתניתין, מדקאמר דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה, הרי דבנשואה מיירי, והרי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרניאל, ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשיער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער, אבל שיער המכסה שערה אין כאן משום שיער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש, ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה, כל עוד דעבידי לכסוי השער והן תלושות, אע"פ דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער אין בכך כלום ושפיר דמי, ואע"ג דאמרינן סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשיער ממש דהוי כגופה ממש, מכל מקום לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט

בה, דהא על כרחך אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם, ובנשואות מיירי התם דקאמר תנו שערי לבתי, ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דאם כן מאי אהני ההוא קישוט, הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שיער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות, ולכשתעיין סוף פ״ק דערכין ופרק מי שמתו בדברי רש״י שם ובדברי הרא״ש תמצא דאין איסור בשיער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה וגם שהבשר נראה עם השיער כדאוקימנא׳.

ודברי השלטי גבורים קשים מאוד, מנין הוכיח שמותר לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית מגולה, שמא דוקא בחצר וברשות הרבים היא מכוסה, ועוד שאדרבה אם היא מגולה ברשות הרבים הרי אין חשש שתשלוף כי יתגלה שערה, וכן יש להבין מה ראייתו מהגמרא בערכין, הרי אפשר ששם גם כן היתה הפאה למי שאין לה הרבה שיער כמו שפירש שם רש״י בהדיא, וכן עצם טענתו שרק שיער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אסור, יש להבין, שהרי הפאה עושה אותו פעולה של פריצות ויופי כמו השיער כדמוכח בגמרא בנזיר דף כ״ח ע״ב וכמבואר לעיל בפרק ב׳, ולמה נחלק ביניהם.

ובבאר שבע סימן י״ח בשם מהר״י קצלנבויגן כתב להקשות על השלטי גיבורים, שמדכתב רש״י והערוך ור״ע מברטנורה שנשים ששערן מועט הלכו בזה מוכח שהוא תחת השבכה, ולכן נשים שיש להם הרבה שיער לא הלכו בזה.

ועוד כתב שם: ׳איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה, והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני

מראית העין', ונראה שכוונתו שהרי הוא מושך ויפה כמו שיער עצמה ממש, ויש בו אותה פריצות כמו בשיער, ולכן נקט ש'אסרו חכמים לנשים', ולא כתב אסרו חכמים סתם. וכן כתב בספר יש סדר למשנה על מסכת שבת: 'הסכים הבאר שבע לאסור מטעם מראית העין שנראית כאילו הם שערותיה ממש והוא איסור דאורייתא', הרי שלא מדובר כאן על איסור מראית העין שגזרו חכמים אלא איסור דאורייתא.

ועוד כתב שם בבאר שבע בשם מהר"י קצלנבויגן, שהרי אסרו לצאת בקלתה, ולדעת הרמב"ם אפילו במטפחת אסור בלא רדיד, 'והשתא איך יעלה על הדעת שיהא מותר לצאת בפאה נכרית מגולה לחוד, טפי ממטפחת דעביד ביחוד לכיסוי השיער וגם הוא מכסה לגמרי השערות', והיינו שהבאר שבע סבר שלדעת הרמב"ם אפילו מטפחת שאין בה נקבים אסורה, וצריך דוקא שני כיסויים, ואם כן ודאי פאה נכרית מגולה גרועה הרבה יותר ממטפחת, אמנם גם לדעת האחרונים המפרשים שהמטפחת יש בה נקבים, (כמובא לעיל בפרק א'), אך עדיין ודאי שפאה נכרית גרועה הרבה יותר מקלתה ומטפחת שנראה מעט דמעט משערה.

וכן מוכח מהגמרא בנזיר דף כ"ח ע"ב שאמרו שם שהנודרת לגלח שערה אין הבעל יכול להפר ולומר אי אפשי באשה מגולחת, כי 'אפשר בפאה נכרית', ופירש רש"י 'ומחזיא כאינה מגולחת', והיינו שאין לבעל שום חסרון בזה שמגלחת שערה כי יכולה לשים פאה נכרית, הרי שפאה נכרית יש לה נוי וקירוב כמו שיער ממש.

ובפרמ"ג או"ח סימן ע"ה הקשה על הבאר שבע, דאם כן למה כתבה הגמרא קלתה שאסור משום דת יהודית, ולא כתבה פאה נכרית,

ואמנם נראה שאין כוונת הבאר שבע לומר שהוא דת יהודית ממש, אלא שהוא כל שכן, שאם קלתה אסורה, פאה נכרית ודאי אסורה, כיון שהיא גרועה הרבה יותר, ואמנם אפשר שהוא איסור דרבנן או דאורייתא, וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם תנינא אהע"ז סימן פ"ז ליישב קושיית הפרמ"ג, שהוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן לכל הפחות, ולא רק מנהג הנשים. ועוד כתבו באחרונים לתרץ, שהגמרא נקטה קלתה לחדש שאפילו קלתה אסור, וממילא נבין בקל וחומר שפאה נכרית אסורה.

והבאר שבע הוסיף ראיה משלו, מהגמרא בנדרים פרק ד' הנודר משחורי הראש מותר בנשים, שאין נקראים שחורי הראש אלא אנשים, מאי טעמא נשים לעולם מיכסו רישייהו, ופירש רש"י שעטופות כל שעה בלבנים, הרי מוכח שאין דרכם לילך בפאה נכרית. (וראיה זו יש לדחות קצת, עיין במגן גיבורים או"ח סי' ע"ה ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן ט"ז).

ולכן כתב מהר"י קצלנבויגין בן המהר"ם פדואה על השלטי גיבורים: 'לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועיקר בכל מה שכתב כי הם דברים בטלים הבל הבלים', ובשאילת יעב"ץ ח"ב סי' ח' כתב: 'הכל הבל ורעות רוח, וכל מה שהרבה בחבילות ראיות אין בהם ממש והם עזר כנגדו, ולא אאריך בכך כי הדברים מבוארים למעיין', וכן החתם סופר בסי' ע"ה כתב: 'המעיין בספר באר שבע יראה כי דבריו נכונים'.

והנה בירושלמי בכתובות פ"ז ה"ו כתבו שדת יהודית הוא שתכסה בחצר גם כן ראשה, ובשלטי הגבורים בכתובות דף ע"ב ע"ב הביא את

הריא״ז שכתב שאפילו בחצר אסור לצאת בלא קלתה על ראשה, וכתב שכך היא שיטת תלמוד ארץ ישראל, והב״ח באהע״ז סימן קט״ו כתב שלדעת הטור יש לפרש כן גם בגמרא בכתובות דף ע״ב, ואם כן אפשר לומר שהשלטי גבורים בא להתיר פאה נכרית רק בחצר, ומוכיח זאת שהרי רואים שהנשים השתמשו בפאה נכרית, ובעל כרחך שעל כל פנים בחצר מותר פאה נכרית מגולה אף שגילוי הראש אסור, אבל אין מכאן ראיה להתיר אף ברשות הרבים. ולכן הקשו המהר״י קצלנבויגין והיעב״ץ על השלטי הגבורים שאין לומר שבא להתיר בחצר שהרי בחצר מותר לצאת בגילוי הראש, כי לא ראו את השלטי גיבורים בכתובות שאוסר בחצר, ולכן הוכרחו לפרש שהשלטי גיבורים מתיר גם ברשות הרבים.

ודוקא בחצר יש מקום להתיר, משום שבנות ישראל שקיבלו על עצמם לכסות את הראש בחצר, קיבלו על עצמם רק שיער ממש ולא פאה נכרית, וכמו שרואים שאותם הצדקניות היו מתקשטות בפאות ההם. (וכשם שאנו רואים שקלתה מותרת רק בחצר ולא ברשות הרבים, כך יש לומר גם בפאה נכרית). ועל זה ביאר בשלטי גיבורים הטעם ששיער באשה ערוה אינו אלא בשיער הדבוק לבשרה ממש, וכיון שאינו ערוה בעצמותו לא החמירו הנשים בזה, אבל ברשות הרבים שאסור מעיקר הדין משום פריצות אין לחלק בין פאה נכרית לשיער.

וכן יש לדייק מכך שהשלטי גבורים לא הזכיר בכל דבריו תיבת ׳לרשות הרבים׳. וכן יש לדייק ממה שכתב: ׳יראה להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן׳, ולכאורה הרי הוא דבר פשוט שהנשואות צריכות לכסות ראשם, אלא כוונתו שנוהגות לכסות

ראשם גם בחצר כדעת הירושלמי, אבל הולכות בפאה נכרית. ודבר זה הוכיח השלטי גיבורים מהגמרא בערכין שרואים משם שדרכם היה ללכת בפאה נכרית, ועל כרחך שבחצר מותר, כי אם לא כן מדוע צריכה פאה נכרית.

ולכן פירש השלטי גיבורים אחרת מכל הראשונים שפירשו באשה ששערה מועט וכו׳, כי הראשונים הוכרחו לפרש כן כי סוברים כפשטות הגמרא בכתובות דף ע״ב שבחצר מותר בפריעת הראש, אבל לשיטתו שפריעת הראש אסורה בחצר אפשר לפרש פאה נכרית לכל אשה בחצר, ואי אפשר לפרש לאשה ששערה מועט, כי הרי גם בחצר מכסה ראשה ואין רואים אם שערה מועט או לא.

ויסוד מהלך זה מבואר במגן גיבורים או״ח סימן ע״ה להגאונים ר׳ יוסף שאול נאטנזאהן ור׳ מרדכי זאב איטינגא, וכן משמע במקור חיים (לבעל החוות יאיר) סי׳ ע״ה, וכן כתבו בשו״ת פני יצחק ח״ו ס״ו, ובגדולת מרדכי (לרבי מנחם מרדכי פרנקל תאומים).

ובדרכי משה סימן ש״ג כתב: ׳מצאתי כתוב בהגהות אלפסי החדשים, ומותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה, לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משיער חבירתה, דאין שיער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושין עשויות לכסות שערותיה האחרות, אע״ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שיער׳.

ובשו״ע או״ח סימן ע״ה כתב לענין קריאת שמע: ׳שיער של אשה שדרכה לכסות אסור לקרות כנגדו, אבל בתולות שדרכן לילך פרוע

ראש מותר, רמ״א: והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, וכל שכן שער נכרית אפילו דרכה לכסות׳.

ובשו״ת חסד לאברהם (מהדו״ת אהע״ז סי׳ פ״ד) כתב שאף שהיקל הרמ״א באו״ח סימן ע״ה לענין קריאת שמע בגילוי פאה נכרית, נראה ברור דלא היקיל רק לענין קריאת שמע דאין בזה רק איסור דרבנן, וגם יש לצרף לזה שיטת הרמב״ם דלא אמרינן שיער באשה ערוה אלא לאיסור הסתכלות בשערה, והראיה מדלא הביא הרמ״א בהגהותיו דין זה באבן העזר סימן כ״א ששם עיקר דין פריעת הראש באשה.

וכן במור וקציעה להיעב״ץ סימן ע״ה כתב שאפשר שגם הרמ״א לא התיר אלא לענין קריאת שמע ולא לענין לצאת לחוץ, ולכן לא הביא הרמ״א דין זה באבן העזר. וכעין זה כתבו גם ביש סדר למשנה וחקל יצחק סימן פ״א.

וכן בישועות יעקב סימן ע״ה כתב לדינא דלענין קריאת שמע מותר לקרות כנגד פאה נכרית, ולענין רשות הרבים פסק דאסור לילך בה. (וטעם הדבר יש לומר, כי לענין שיער באשה ערוה לענין קריאת שמע יש לומר שהוא דוקא כשהוא חלק מגופה, שאז הוא חפצא של ערוה, אבל בתלוש לא, אבל לענין פריצות כל שמתנאה בשיער הוי פריצות, כי העיקר הוא התוצאה של הפריצות והקירבה לעריות, ולענין זה אין חילוק בין שיער לפאה נכרית, כדמוכח בגמ׳ נזיר דף כ״ח ע״ב באשה שנדרה לגלח שערה שאמרו על זה ׳אפשר בפאה נכרית׳).

ובחקל יצחק סימן פ״א כתב עוד שהדרכי משה בסימן ש״ג והרמ״א בסימן ע״ה מיירי רק בחצר ולא ברשות הרבים, שהרי הדרכי משה קאי על הטור בסימן ש״ג שכתב שיוצאה בפאה נכרית בחצר.

ובמג"א בסימן ע"ה שם כתב: 'וכל שכן שיער נכרית וכו', וכן כתב בשלטי גבורים דמותר לכתחילה, כדאיתא במשנה פ"ו דשבת יוצאה אשה בחוטי שיער וכו', דלא כבאר שבע שחולק עליו והאריך בסוף ספרו בדברים דחויים, עיין סימן ש"ג סי"ד', ויש שפירשו שכוונת המג"א להמשך המשנה 'ובכבול ובפאה נכרית לחצר', (ואמנם בביאור הגר"א שם כתב על הרמ"א שהראיה היא מחוטי שיער).

ובחתם סופר על השו"ע בסימן ע"ה כתב על המג"א: 'המעיין בספר באר שבע בפנים יראה כי סוף דבריו נכונים והמה בשם הגאון מוהר"ר יחזקאל קאצינעלינבויגין, והוא הוסיף ראיה מנדרים דף מ"ח ע"ב, גבי שחורי ראש, וכן העלה מהר"י יעבץ חלק א' סי"ט וחלק ב' סי' ז' ח' לאסור וכו', והאי דיוצאה אשה בחוטי שיער היינו שלא במקום שיער כגון בפדחתה ואחוריה דהוי כשאר תכשיטין, אבל פאה נכרית לא עדיף מקלתה דאסור כדאיתא בהמדיר'.

והנה בענין חוטי שיער, מרש"י והמאירי שכתבו שחוטי שיער קולעת בהן שערה, וכן שאר ראשונים שפירשו שקושרת בהם שערה, מוכח שהיו מכוסים בשבכה, שאם לא כן הרי יראה שערה, ולכאורה קשה אם כן מדוע אסור לצאת זקנה בשל ילדה, וברש"י פירש שלבנות על שחורות או שחורות על לבנות מאיס ואתי למישלף, אם כן מוכח לכאורה שכן היו מגולים, אך הרי אי אפשר לפרש כן כי הרי אסור לראות את שערה, ואם נאמר שכיסו את כל שערה, אם כן איך רואים שהם שחורות על לבנות, ובעל כרחך צריך לפרש שיצא מעט מהחוטים ומשערה מחוץ לשבכה, או שחוששים שמא תתרומם השבכה מעט, ואם כן אין מכאן ראיה להתיר פאה נכרית, ואף אם

נרצה לדחוק ולומר שהחוטי שיער היו קשורים סביב כל שערה, אלא שחוששים שיצא מעט משערה מחוץ לחוטים ויראו שהצבע שונה, אך עדיין קשה מדוע חוששים שתשלפנו, הרי יראה שערה, ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהימר (אה"ע סי' ל"ו) תירץ שמשום כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה תגלה ראשה ברשות הרבים, וצ"ע כי אם הוא גנאי גדול כל כך עד שדוחה לא תעשה מדוע הוצרכה המשנה לאסור זאת, הרי שום אשה לא תצא כך, אלא ודאי שאינו גנאי גדול כל כך, אלא שחוששים שמא תמלך בדעתה ותחליט שהוא מאוס ותשלפנו, ועוד שהרי גם ללכת בשיער מגולה ברשות הרבים הוא גם כן גנאי, ומדוע תעדיף גנאי זה מגנאי זה, ובעל כרחך צריך לפרש כמו שכתב בתוס' רי"ד שהחשש הוא שתשלפנו בשעת הטבילה, שאז שערה מגולה, וכמו שחוששים לזה בחוטי צמר ופשתן, ואם כן אין ראיה כלל להתיר פאה נכרית. ועוד שעל כל פנים ודאי חוטי שיער הקושרים את שערה וכרוכים סביב שערה אינם נראים ממש כגדלים ממנה כמו פאה נכרית, ואי אפשר להוכיח מזה להתיר פאה נכרית.

ובשאילת יעב"ץ ח"ב סימן ז' כתב שאין ראיה מחוטי שיער, כי הם קשורים בשערה ויוצאים תלויים לחוץ מבעד לצמתה, מה שאין כן בפאה נכרית שבמקום שערה ממש עומדת. וכן שם בסימן ח' כתב שחוטי שיער הם כשאר תכשיטין שבחוץ, מה לי חוטי שיער מה לי חוטי צמר ופשתן, והוא מה שכתב רבינו עובדיה מברטנורא אפילו קשרה אותם על פדחתה, מה שאין כן פאה נכרית שבמקום שערה עומדת הרי היא כשערה ממש.

ומחומר הקושיות שמקשים האחרונים על המגן אברהם, מדוע כתב שדברי הבאר שבע דחויים, הרי בפשטות דברי השלטי גיבורים אינם

מובנים, יתכן לומר שהמגן אברהם מיירי רק בחצר, שהרי כתב המגן אברהם שם בס"ק ד' שבחצר מותרת לילך בגילוי הראש, אבל בזוהר החמיר מאוד וכו' וכן ראוי לנהוג, ועל זה כתב שבפאה נכרית מותר בחצר לכתחילה, ולכן כתב תיבת 'לכתחילה'. ולכן דחה את טענות הבאר שבע, כי אם השלטי גיבורים מיירי בחצר נופלות כל טענות הבאר שבע. ועל זה הביא המגן אברהם ראיה מחוטי שיער, שאף שהזוהר מחמיר שלא תראה אפילו שערה אחת אפילו חוץ לצמתן, אבל בשיער תלוש אין שום איסור בבית או בחצר, ולכן בחוטי שיער מותרת לצאת בבית ובחצר.

פרק ה

רשימת האוסרים והמתירים

המהר״י קצלנבויגן והבאר שבע סימן י״ח אוסרים, ובכנסת הגדולה אבה״ז סימן כ״א משמע שאוסר, ובשאילת יעב״ץ סימן ט׳ ומור וקציעה סימן ע״ה אוסר, וכן בקהלת יעקב (מענה לשון ח״ג אות ר״מ), וכן בפחד יצחק אות פאה נכרית, וכן במים רבים אבן העזר סימן ל״ו אוסר, וכן בעל ההפלאה יצא בחרם על זה, (מובא בספר לחמי תודה לבן ההפלאה), וכן בחתם סופר על השו״ע סימן ע״ה אוסר, וכן בישועות יעקב או״ח סימן ע״ה, ונכד הישועות יעקב הר״ר צבי הירש אירנשטיין זצ״ל (בתשובה בישועות יעקב אה״ע סימן כ״א), ובברכי יוסף להחיד״א סימן ש״ג, ובעצי ארזים אהע״ז סימן כ״א, ובשו״ת תשובה מאהבה ח״א סימן מ״ח, ובספר לחמי תודה דף י״ט לבן ההפלאה בעל מחנה לוי, ובשו״ת חסד לאברהם אהע״ז סימן פ״ז, ובשו״ת דברי חיים ח״ב סימן נ״ט, ובשו״ת הרי בשמים סימן ל״ו. ובשו״ת יד הלוי יו״ד סימן קכ״ד, והמהרש״ם בדעת תורה או״ח סימן ע״ה, ובשו״ת תשורת שי סימן תק״ע, ושו״ת פני יצחק אהע״ז סימן ו׳, ובתורת שבת או״ח סימן ש״ג, ובדברי יחזקאל עה״ת בדרוש לשבועות, והגאון רבי ישכר דוב רוקח מבעלז זצ״ל בדרשתו (הובא בקונטרס דיבורים קדושים מהרה״ח ר׳ יונה זאב הלוי זצ״ל שו״ב דק״ק מאקאווע), והגאון ר״מ אש בעל אמרי אש (מובא בספר לב העברי), ורבי צבי הירש שפירא בעל הדרכי תשובה (בספרו תפארת בנים עה״ת סי׳ ב׳), ובעל

המנחת אלעזר ממונקאטש (בספר נימוקי או"ח סי' ע"ה). ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ר"ג), ובשו"ת הסבא קדישא לרבי שלמה אליעזר אלפנדרי זצ"ל סימן א', ובשו"ת חקל יצחק סי' פ"א (לרבי יצחק אייזיק מספינקא), והגאון רבי הלל ליכטנשטיין אב"ד קאלמייא בספרו אבקת רוכל ח"ב כלל ב', ובשו"ת וישב יוסף יו"ד סי' ב', ובספר ברך את אברהם (לר' אברהם פלאג'י בחקותי דרוש ב'), ובספר יש סדר למשנה על מסכת שבת, ובעל ייטב לב (בספר ייטב פנים מאמר דורש טוב אות ד'), ובסוף ספר שערי טוהר על הל' נדה (לרבי אברהם חיים איינהורן), והגאון בעל שמן רוקח (בצוואה בסוף ספרו יבין שמועה עה"ת).

ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן ט"ו כתב: 'לדינא אין להוכיח לאסור פאה נכרית מדינא דגמרא, וקצת ראיה יש להוכיח להתיר, אך אמנם יש לחוש לדברי האוסרים, והם גדולי האחרונים והמורים וכו', על כן שומר נפשו ירחק מזה, ומהראוי לכל ירא ה' להזהיר לבני ביתו שלא ילכו בדרך הנשים הפרוצות, אך בדרך הצנועות, ולא ילכו בפאה נכרית ויזכו לבנים כשרים כהני משרתי עליון'.

והנה מה שכתב קצת ראיה להתיר, הוא מהגמ' בשבת דף נ"ז ע"ב, שאמרו שלשמואל מותר לצאת בכיפה של צמר שתחת השבכה, משום שכיון שהוא תחת השבכה אין חוששים שתשלפנו, כיון שבשעה שתשלפנו יתגלה שערה, ואם כן לשמואל מדוע אסורה לצאת בפאה נכרית מכוסה בשבכה לרשות הרבים, הרי אם תשלפנו יתגלה שערה, ובעל כרחך שהפאה מגולה, ואמנם בתוס' (דף נ"ז ע"ב ד"ה אי כבלא) הקשו למה לא כתבה המשנה פאה נכרית בהדי כבול שאין יוצאין בה לרשות הרבים, ותירצו שמילתא דפשיטא היא שאסור לצאת בה לרשות

הרבים, דודאי משלפה משום דמחכו עלה, ורואים מדבריהם שאפילו אם בפאה נכרית חוששים שתשלוף אין מזה ראיה שגם בכבול שהוא כיפה של צמר חוששים שתשלוף, ולכן הוצרכה המשנה לכתוב שגם בכבול אסור, ובתוס׳ ר״י הזקן כתב סברא זו להדיא לבאר מדוע לשמואל בפיאה חוששים שתשלוף ובכיפה של צמר לא: ׳מיהו היינו טעמא גבי פיאה שהיא משערות תלושות ואי חזו להו כלל מחייכי עלה, הואיל דלא שווינהו אלא שתראה כבעלת שיער, ושלפה לה וכו׳׳, וצריך לומר לשיטת שמואל שאף שבדרך כלל לא חוששים שתשלוף מה שהוא תחת השבכה, אך בדבר כזה שיצחקו עליה תשלוף אף תחת השבכה.

וצריך לומר לשיטת התוס׳ ותוס׳ ר״י הזקן שניכר שהפאה אינה חלק ממנה, ולכן יצחקו עליה, וכל מטרת הפאה היא בחצר ששם אין רבים שרואים אותה ולא יצחקו עליה, ואמנם המהלך של התוס׳ ותוס׳ ר״י הזקן דחוק קצת, שהרי בגמ׳ בנזיר דף כ״ב ע״ב שאמרו באשה שנדרה לגלח שערה שיכולה לשים פאה נכרית, משמע שהפאה היתה יפה כמו שיער, ולכן אפשר לפרש באופן אחר, שהחשש הוא שתשלפנו להראותה לחברותיה, ומה שהקשה למה לשמואל בפאה נכרית חוששים יותר שתשלפנו מכבול, יש לומר שהכבול הוא כיפה באמצע ראשה ולא על כל ראשה, וקשה מאוד לשלפו מתוך השבכה בלא שיתגלה שערה, אבל פאה שמכסה כל ראשה או עכ״פ את החלק שקרוב לקצה ראשה, ולפעמים גם יוצא מעט לחוץ, כמו שיער שחוץ לצמתה, לכן בקלות יכולה לשלפה מתוך השבכה.

ולכאורה כל זה לדעת רש״י שהכיפה של צמר היא לנוי, ולשמואל הטעם שלא תשלוף בכיפה של צמר הוא משום שיתגלה שערה, אבל

לדעת הרשב״א והריטב״א שהטעם הוא משום שהכיפה של צמר היא לכסות את הקרחת שלה ואם תשלפנו יראו שיש לה קרחת, אם כן לכאורה טעם זה שייך גם כן בפאה נכרית, שאם תשלפנו יראו שיש לה שיער מועט, ובעל כרחך צריך לומר לשיטתם שהגנאי שיראו שיש לה קרחת הוא גנאי גדול יותר מאשר אם יראו ששערה מועט, ועכ״פ גם אם יש לנו קושיא על הרשב״א והריטב״א, מכל מקום הרי הרשב״א והריטב״א כתבו להדיא שפאה נכרית הוא לאשה שיש לה מום ששערותיה מועטות, ואם כן בעל כרחך שהיה זה תחת השבכה, כי אם מותר ללכת בפאה נכרית מגולה, הרי כל אשה תלך כן ולא רק בעלת מום, ונמצא שאין שום ראיה כלל מהגמרא בשבת להתיר פאה נכרית.

ובשו״ת שנות חיים להגר״ש קלוגר (סי׳ שט״ז) כתב שבזמן הזה גם המגן אברהם מודה דאסור ובפרט במדינות רוסיא דהגזירה הוי שם שילכו הנשים בשערות שלהם ודאי דאסור, דהרי עיקר האיסור שלא תצא אשה בשערה מכח שיבוא לידי הרהור דברים בה ולידי פריצות, ואם כן המגן אברהם איירי בזמנו ובפרט בזמן הש״ס שהיו רובן הנשים כשרות ולא הוי דרכן לילך בגילוי שיער שלהם, לכך מותר בפאה נכרית שלא יבואו לידי הרהור, דמידע ידעו דאין השערות שלהם, אבל בזמן הזה הרבה פרוצות שהולכין בכוונה בשער שלהם אם כן אף ההולכת בפיאה נכרית מה מהני זה, הרי הרואה לא ידע ויסבור דשלה הוא, ובפרט במדינות רוסיא דהגזירה שם כן והרבה הולכין כן מכח הגזירה, אם כן בודאי הרואה יאמר שגם זו כאחת מהם וסוף סוף יבוא לידי פריצות והרהור. ובזה יש לדחות הראיה שהביא השלטי גיבורים

מהגמרא בשבת דהתם מיירי באם הוא על השבכה בענין דניכר שאינו שלה, בזה מותר. עכ"ד.

והנה עצם הדבר שכתב לחלק שכיון שיודעים שאין השערות שלה אינו מביא להרהור, יש להוכיח מהגמרא בנזיר דף כ"ח ע"ב שאמרו 'אפשר בפאה נכרית' שלא כדבריו, שהרי שם הבעל יודע שאין השערות שלה ומכל מקום אין שום חסרון בזה ביופיה ובהרהור שמהרהר בה, וצע"ג, אמנם מה שאנו רואים מדבריו הוא שהיה פשוט לו שכיון שאיסור גילוי השיער הוא משום שיבואו להרהור ומשום פריצות לכן גם בפאה שמביאה להרהור ופריצות כמו שיער אסור, וכיון שמוכח בגמ' נזיר שכל פאה מביאה להרהור ופריצות, אף כשיודעים שאינו שיער שלה, אם כן יש לאסור.

ובאפי זוטרי (אהע"ז סימן כ"א) הביא דעת השלטי גיבורים ודעת הבאר שבע, ואחר כך כתב שנתפשט המנהג בכל איטליה כדברי השלטי גיבורים, ואחר כך כתב שאינו יכול להלום דברי הכנסת הגדולה שכתב וז"ל 'מעולם לא ראיתי נשים הנשואות המכסות שיער ראשן, גם אין מוציאין שום שיער לחוץ להתנאות בהן, כי אם הבתולות בעודן בבית אביהן', וכתב על זה שדבריו אין להם הבנה, דמהו הכוונה באמרו לא ראיתי נשים הנשואות המכסות שער ראשן, וכי הותרה הרצועה ללכת פרועי ראש, אם לא שנאמר דקאי אשיער נכרית שבראשן, אלא דלא הוי ליה לסתום אלא לפרש, ולפי האמת ודאי דדבר מגונה הוא ללכת אחד בתולות ואחד נשואות, אף כי שיער נכרית הן מניחות, אכן מפני הרואים היה להם לכל הפחות לכסות מקצת ראשן לשים על הפאה נכרית איזה מין צעיף או כיוצא למען תהיה הפרש בין בתולות

לנשואות, ואילו איישר חילי אבטליניה למנהג הרע הזה, עכת"ד, ואם כן בתחילה כתב שנתפשט המנהג להתיר, אבל אחר כך כתב שדבר מגונה הוא, והיה ראוי לבטלו, ויש לומר גם שכוונתו בחצר ולא ברשות הרבים, ויל"ע.

ובספר סתרי ומגיני (ב' מ"ד, להרב סיני שיפפער, ראב"ד קרלסרוה, ביירן, תרצ"ב) כתב להתיר פאה נכרית, והוכחתו ממה שלא אמרה הגמרא בכתובות שמדת יהודית אסור ללכת בפאה נכרית, אלא אמרה שמדת יהודית אסור ללכת בקלתה, הרי שפאה נכרית אין בה איסור דת יהודית, ואמנם קושיא זו כבר הקשה הפרמ"ג בסימן ע"ה, ועיין לעיל בפרק א' מה שתירצו האחרונים בזה.

ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהימר (אב"ד ברלין, אה"ע סי' ל"ו) כתב להתיר פאה נכרית, ועיקר טענתו משום המנהג שנהגו כך, וכתב עוד ליישב את הגמרא בשבת, דהמשנה איירי בכל אופן, ונקט חצר משום פאה נכרית עם שבכה, ובאמת בלא שבכה גם ברשות הרבים מותר משום דלא שלפה, ואמנם לשון המשנה שיוצאה בפאה נכרית לחצר משמע להדיא שלרשות הרבים אסור, ואם היה הדין שברשות הרבים יש חילוק בין מכוסה למגולה היתה המשנה צריכה לפרש זאת ולא לסתום, ועוד שהתוס' ותוס' הרא"ש והרמב"ן והריטב"א כתבו להדיא שאסור לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית בשבת, ועוד שכל דבריו הם ליישב למה חוששים שתשלוף אם הפאה מגולה, אך עדיין אין הכרח כלל לפרש שהפאה מגולה, ואפשר לפרש שהפאה מכוסה, וכמו שהקשו הבאר שבע והאחרונים.

ובמגן גיבורים (או״ח סימן ע״ה) כתב להתיר, וטענתו בקיצור שאין חשש מראית עין כי כולם הולכות כן, (והיינו שהבין שהחשש שיחשדו בה שעושה איסור, אמנם כבר ביארנו שטענת הבאר שבע והאחרונים שהוא מראה של פריצות ולא מראית העין של חשד), ועוד כתב לטעון שאף שהגמרא בשבת מיירי בחצר אך משמע ומדוייק מהגמרא שגם ברשות הרבים הלכו בזה, מדכתבו שמותר בחצר שלא תתגנה על בעלה, ומשמע הא ברשות הרבים אסור לצאת בשבת, ומשמע הא בחול מותר, (ואמנם כבר נתבאר לעיל כי אף שאמת נכון הדבר שבגמרא מדוייק שגם ברשות הרבים היו יוצאות בפאה נכרית, אך מדברי הראשונים ומהגמרא עצמה מוכח דמיירי בפאה נכרית מכוסה, וזה עיקר טענת הבאר שבע והאחרונים, ועל זה לא תירץ במגן גיבורים כלום).

והמשנה ברורה בסימן ע״ה כתב בשם הפרמ״ג שבמדינות ההולכים בפאה נכרית מגולה יש להם על מי לסמוך, והנה הפרמ״ג בספר אם לבינה שנתגלה מכתב יד באות כתובה כתב: ׳והנה באורח חיים כו׳ רמזתי בפריי שם למה שכתב המגן אברהם בסי׳ ע״ה אות ה׳ דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע, ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו וכו׳, כללא דמילתא פרוק יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוה דבר תורה וגם דת משה, כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע״ג מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים וכו׳, על כן נראה לי איסור גמור כו׳ מכמה טעמים דכתיבנא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה׳ ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית בעלה, ודי בהערה זו׳. (ומבואר מדבריו שאוסר משום מראית העין וגם משום דת יהודית).

(והנה בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד שמ"ט דן בענין השערות שרגילין הנשים בהם שקורים שאטלי"ך והם שכיחים לעשותן משער המתים אי יש לחוש הואיל ומת אסור בהנאה, ואמנם אין ראיה מזה שיצאו כך מגולה ברשות הרבים אלא אפשר שהיה בחצר או בבית).

ובמנחת שבת (הלכות שבת פ"ד ס"ב) כתב: 'בשדי חמד הנ"ל הביא עוד הרבה גדולים מה שצווחו ככרוכיא על דבר לבישת הפאריקין הנ"ל אף בחול, והנה במדינתנו (פולין) פשט המנהג ללבוש הפאה נכרית אפילו בין הנשים הכשרות, והלואי שכל הנשים ילבשו הפאה נכרית הנ"ל ולא יבואו לגלות שערותיהם, כמו שפשטה המספחת בעוונותינו בין הרבה נשים שבזמנינו שאפילו הנשואות הולכות פרועי ראש'. הרי מבואר מדבריו שלא הכריע נגד הגדולים האוסרים, אלא כתב שכיון שהרבה נשים הולכות פרועי ראש, עדיף שילכו בפאה נכרית מאשר פרועי ראש.

ובשו"ת אגרות משה (אה"ע ב' י"ב) כתב להתיר פאה נכרית, משום שהרמ"א והמגן אברהם והפרמ"ג מתירים, וכתב עוד להביא ראיה להתיר מחוטי שיער, (וראה לעיל בפרק ד' שביארנו שמחוטי שיער אין ראיה להתיר פאה נכרית, עיין שם באריכות). והאריך שם עוד לבאר שאין לאסור פאה נכרית משום מראית העין, שיחשדו שאינה מכסה את שערה, משום שכולם הולכות כך.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קצ"ט) כתב: 'בעצם המנהג של היום שהנשים שלנו יוצאות בפאה נכרית חלילה לי לתקוע עצמי בזה, דכבר ידוע דרוב רובם של הפוסקים אין דעתם נוחה בזה, ויש מהם שאסרו זה מדין דת יהודית ממש, ועיין בתשובת באר שבע סי' י"ח ובתשובה

מאהבה ח"א סי' מ"ח ועוד הרבה תשובות אחרונים, ועיין בשדי חמד מערכת הד' בזה, ואמנם היות כי מדברי הרמ"א סימן ע"ה ובדרכי משה סימן ש"ג ומג"א מוכח דהרבה היו מקילין בזה, וכן נהגו מדינות שלימות, אפילו לצאת לרשות הרבים כאשר העיד לנו הפרמ"ג סימן ע"ה, וכבר מדורות רצו לשנות זה, ולא עלה בידם רק בחלקו אבל עדיין מדינות שלמות החזיקו בזה, על כן אין לנו כח הכרעה בזה'. הרי שלא נכנס לדון בעצם הענין לעומקו לברר אם אסור או מותר, אלא כתב שיש לנו רוב הפוסקים שאוסרים, ומצד שני מדינות שלימות הקילו בזה, ולכן אי אפשר להכריע.

סוף דבר הכל נשמע, שרוב הפוסקים הגדולים מהדורות שלפנינו אוסרים, (כלשון בעל השבט הלוי), והם גדולי האחרונים והמורים (כלשון הבית יצחק), וראיותיהם ברורות וחזקות, והשלטי גיבורים והרמ"א בסימן ע"ה והמגן אברהם המתירים לא כתבו בפירוש 'לרשות הרבים', (וכן עוד אחרונים שהעתיקו דברי הרמ"א בסימן ע"ה לדינא כגון הלבוש ושולחן ערוך הרב וביאור הגר"א וכף החיים ועוד, וכן הפרישה והאליהו רבא בסימן ש"ג שהעתיקו דברי השלטי גבורים, לא כתבו 'לרשות הרבים'), וכן הרמ"א והמגן אברהם לא כתבו בפירוש להתיר אלא לענין קריאת שמע, ואם כן אפשר לפרש שהתירו רק בחצר, וכן אפשר לפרש שהתירו רק לענין קריאת שמע, וההכרח לכאורה לפרש כן מחומר הקושיות והראיות שיש לאסור ברשות הרבים, ובפרט שאם כוונתם לחידוש גדול כזה להתיר ברשות הרבים היו צריכים לכתוב זאת ולא לתת מקום להסתפק בזה. והפרמ"ג שהתיר ברשות הרבים חזר בו. וכיון שיש ראיות ברורות וחזקות לאסור מהגמרא והראשונים ומסברא וכמבואר לעיל, ולא מצאנו מי שישיב על ראיות אלו, אם

כן איך אפשר להתיר במקום חשש איסור דאורייתא, ובמקום איסור פריצות שהוא מהאיסורים החמורים, ובמקום איסור לפני עוור שמכשילים את הגברים באיסורים החמורים ביותר. ומי שמבקש את האמת ככסף וכמטמונים ימצאנה, ומי שמבקש ללכת אחר ליבו ימצא היתרים וסברות דחוקות שונות ומשונות, והבוחר יבחר.

וטעם התפשטות פאה נכרית, ראה בספר שנות חיים להגר״ש קלוגר תשובה שט״ז שבזמנו היתה גזירת המלכות במדינות רוסיה שהנשים יצאו בשער ראשן, ולכן התחילו להשתמש בפאה נכרית, וטעם נוסף מובא בספרים שבגלל התפשטות ההשכלה התחילו הרבה ללכת בגילוי הראש, ולכן השתמשו בפאה נכרית שעדיפה על כל פנים מגילוי הראש, וכמו שכתב במנחת שבת כמובא לעיל. והרי אנו רואים מדברי המנחת שבת שפשתה המספחת שהרבה נשים הולכות פרועי ראש, הרי שיתכן שיהיה מנהג אף בדבר שהוא אסור, ואם כן אין ראיה מהמנהג שנהגו ללכת בפאה נכרית בדורינו שהוא מותר.

פרק ו

הערות על קונטרס ותשקוט הארץ

בקונטרס 'ותשקוט הארץ' כתב: 'מאחר וגילוי שיער פנויה מותר, מוכרחים לומר שלא מחמת שעלול לבוא להרהור טומאה קאתינא עלה, אלא רק מחמת תוספת החומרא שיש באשת איש, ומאחר והסקנו שאין התוספת שיש באשת איש מחמת היופי אלא כי כך גזרה חכמת הבורא ששיער אשה עלול להביא להרהור כלשהו, תו אין לאסור בשיער שאינו מחובר לגופה, דלא גרע משאר בגד יפה שמתירים לה להתנאות בו ואין חוששים שיבואו לטומאה, אלא אם נניח שמראה השיער הוא הגורם את סוג ההרהור המיוחד שאסור רק באשת איש ולא יופי השיער, ומראה שיער יש גם בשיער תלוש או סינתטי, אך חידוש זה שמראה שיער שאינו יפה אסור בגילוי באשת איש צריך ראיה'.

ודבריו ממש כמדרש פליאה, תחילה מה שכתב שלא מחמת הרהור טומאה קאתינא עלה, ראה לעיל בפרק ב' שהארכנו להוכיח מהראשונים והאחרונים שאיסור גילוי הראש הוא משום פריצות והרהור, ואיך יכול לחלוק עליהם במחי יד בלא שום ראיה, (והוא עצמו כתב אחר כך ששיער אשה עלול להביא להרהור כלשהו, ואיך כתב בתחילה שלא מחמת הרהור קאתינא עלה), ומה שהקשה מדוע גילוי שיער פנויה מותר, הנה טעם החילוק בכיסוי הראש בין פנויה

לנשואה הוא משום שבנשואה יש הרהור יותר, כמו שאמרו בע"ז דף כ' ע"א 'ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל בפנויה נאה ולא באשת איש אפילו מכוערת', ועוד יש לומר שכיון שאיסורה חמור יותר צריך להתרחק ממנה יותר, ולכן החמירה התורה שתהיה יותר צנועה.

ומה שכתב שאין האיסור מחמת היופי אלא כך גזרה חכמתו יתברך ששיער אשה עלול להביא להרהור, לא הבנתי דבריו כלל, שאם כן ששיער אשה מביא להרהור, מדוע שיער פנויה מותר, ועוד הרי ודאי שדבר יפה הוא שמביא להרהור, וכמו שאמרו ששער באשה ערוה מדמשבח בה קרא שמע מינה תאוה היא, הרי שדבר יפה שמשבחים אותו מביא לתאוה, והיכן שמענו דברים תמוהים כאלו שההרהור נעשה מעצמו מגזירת הכתוב, וכן מה שכתב שאין לאסור אלא אם נניח שמראה השיער הוא הגורם את סוג ההרהור המיוחד שאסור רק באשת איש ולא יופי השיער, ומראה שיער יש גם בשיער תלוש או סינתטי, דבריו הם ממש משוללי הבנה, מה מקום לחלק בין מראה השיער ליופי השיער, וכי יופי השיער אין בשיער תלוש, הרי בגמרא נזיר דף כ"ח שאמרו שאשה שמגלחת אין בעלה יכול להפר משום שאפשר בפיאה נכרית מוכח שיש את יופי השיער גם בשיער תלוש. ועוד דממה נפשך, הרי היופי נגרם מהמראה, ואם יש לו מראה שיער ממילא יש לו גם יופי של שיער.

ועוד כתב בקונטרס ותשקוט הארץ, שמה שבאשת איש אסור להסתכל גם במכוערת כי יש בה יותר חשש שיבוא להרהור, יתכן שהטעם הוא משום שמים גנובים ימתקו, ולטעם זה לא חששו שיבואו להרהור בפנויה שאינה יפה מאחר ואין מצטרף הטעם של מים גנובים,

ורק באשת איש שמצטרף טעם מים גנובים חששו להרהור, ומאחר וגילוי שער פנויה מותר אף כשהיא יפה הרי שאין בגילוי שערה משום מים גנובים ימתקו, וכן הוא כאשר אשת איש מגלה את ראשה בהיתר כגון בבית - אין צריכה לחוש שיהרהרו בה כי בגילוי זה אין משום מים גנובים, ולכן יש לומר שאם אין ראיה שחז"ל אסרו לצאת בפאה הרי אין בזה טעם של מים גנובים כי גילוי זה מותר, ואינו דומה לאיסור לצאת בשער טבעי גלוי כי רק האיסור לגלותו יוצר מציאות של מים גנובים'.

ואמנם דבריו תמוהים, כי מים גנובים ימתקו היינו שהאשה אסורה לו, ולכן נמשך אליה יותר, וממילא אף כשהיא מכוערת נמשך אליה, והוא הדין לענין גילוי שיער, שבנשואה שנמשך אליה יותר צריכה יותר להסתיר יופיה, אבל אין לזה שייכות אם הדבר שהיא מגלה הוא באיסור או בהיתר, ואם נאמר כדבריו שכל המשיכה היא משום מים גנובים, אם כן למה אסרה התורה לנשואה לגלות את השיער ואז הוא מים גנובים ומושך, אדרבה, תתיר התורה לגלות את השיער ואז ממילא לא ימשוך. ועוד שפשוט שלא שייך לומר כשרואה מקום שאסור לגלותו שנחשב מים גנובים, כי תאוותו אינו לראות מקום זה אלא לאשה עצמה, אלא שראיית מקום זה מעוררת את תאוותו לאשה. ועוד שהרי אסור לקרות קריאת שמע כנגד שיער אשתו כיון שבחוץ דרכה לכסותו, אף שבבית אינה צריכה לכסותו, ואם כן מוכח שיש הרהור גם במקום שאין מים גנובים.

ובזה טעה בכל מהלך דבריו בכל הקונטרס, שכתב שמה שגורם הרהור הוא דבר שונה מאחרים, שמושך תשומת לב, ולכן כיון שכל

הנשים חובשות פאה שוב אינו מושך, וכתב שפריצות הוא מלשון פירצה, שנוהגות בשונה מהאחרות, אמנם דבר זה טעות גמורה, כי פריצות היינו שפורצת עצמה לחוץ, היפך הצניעות שמצניעה עצמה, דהיינו שפורצת ומבליטה יופיה לחוץ, ואין לזה שייכות כלל מה עושות הנשים האחרות, ולדבריו במקום שכולם הולכות פרועי ראש יהיה מותר ללכת כך, ומבואר בכל הפוסקים שאסור, וכן בגמ׳ כתובות אמרו שאם איסור קלתה הוא בחצר ׳לא הנחת בת לאברהם אבינו שתשב תחת בעלה׳, ופירש הר״ן על הרי״ף שכולם יתגרשו, הרי שאף שכולם הולכות בלא קלתה יצטרכו להתגרש, כי זהו דבר שהוא ההיפך הצניעות בחפצא, ועוד שלדבריו מי שהולכת בצניעות יותר מהרגיל גם היא מושכת תשומת לב ויהיה אסור, ובשום פוסק לא נאמר כן, אלא ודאי ההרהור אינו תלוי כלל במה ששונה מאחרות, אלא עצם הדבר שמגלה יופי גופה ושערה הוא פריצות וגורם להרהור הגברים, ואינו תלוי כלל במנהג המקומות. וכן הוא פשוט מסברא ומהמציאות, שכשרואים אשה שאינה לבושה בצניעות הוא גורם להרהור, ואינו משנה כלל אם היא שונה מאחרות או לא. והיופי אינו מושך משום שאסור לגלותו, שהרי גם אצל החילוניים נמשכים אחר יופי הנשים אף שלדעתם אין אסור לגלותו. וכן כתב המשנ״ב בסימן ע״ה שזרועותיה ושוקיה אפילו רגילות ללכת מגולה כדרך הפרוצות אסור לקרות קריאת שמע כנגדן, אבל בפרסות רגל עד השוק במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור, וכן כתב שם שאפילו דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור לקרות כנגדו, כיון שצריכות לכסות

השערות מצד הדין, הרי מבואר שמקום שחייבים לכסותו אין שום נפקא מינה מהו מנהג המקום והוא גורם הרהור בכל מצב.

ועוד כתב להוכיח מרש"י בסוטה דף מ"ח ע"א שהגדרת פריצות היא פעולה המיועדת למשוך את תשומת לב הגברים, וכתב שכל מה שמוכח מנזיר הוא שהפאה יפה כשיער אך לא שמושכת תשומת לב בפריצות, ופשוט שאין הקבלה מוחלטת בין יופי למשיכה, כפי שברור לכל אחד שאשה ללא בגדים מושכת יותר מאשר בבגדים למרות שהיא פחות יפה כך.

והנה שם מבואר בגמרא 'אמר רב יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת, למאי נפקא מינה, לבטולי הא מקמי הא', וברש"י שם פירש: 'כאש בנעורת - לפי שהעונה מטה אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך, ומבעיר את יצרו כאש בנעורת אבל זמרי גברי ועניין נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה אבל אינו מבעיר יצרו כל כך שאין המזמרים מטים אזנם לקול העונים'.

אם כן מבואר כאן שגם כשהנשים עונות יש פריצות, אף שאין כאן משיכת תשומת לב, וגם באופן שהנשים שרות והגברים עונים הרי מבואר ברש"י שמבעיר יצרו משום שמטה אזנו יותר לקול האשה מאשר כשהנשים עונות, ופשוט הוא שכשמטה אזנו יותר לפריצות יצרו בוער יותר, וכשם שמי שמסתכל יותר בעיון על אשה יצרו יבער יותר, וכן אשה שתבליט את עצמה על ידי דיבור או צעקה ודאי שיסתכלו עליה יותר, אך אין זה סותר לכך שעצם הליכת האשה שלא

בצניעות גורמת להרהורים, אף כשאינה צועקת ומבליטה עצמה, ומה ראיה מכאן שהפריצות היא משיכת תשומת לב, הרי לא מוזכר כאן כלל שהנשים עושות זאת בשביל תשומת לב, ובלאו הכי ודאי הוא שפריצות היא פעולה המיועדת למשוך את תשומת לב הגברים על ידי הבלטת היופי, אך אין זה בהכרח שהאשה עושה זאת בדוקא במטרה למשוך את הגברים, ורוב הנשים אינם מתכוונות כלל לזה שהרי הם נשואות ואינם מחפשות למשוך גברים אחרים אליהם, ואפילו הנשים החילוניות הנשואות, אלא כוונתם להראות יפה, אך ממילא בזה עצמו שהם מראות יופיים ברבים זה מושך את הגברים, (והיכן שמענו שהאיסור ללכת בפריצות וחוסר צניעות תלוי בדעתה של האשה, אם כוונתה למשוך תשומת לב או סתם ליופי), וכלל הדבר שכשהאשה מתנאה בגופה ברשות הרבים הוא גורם הרהור לגברים, ובפרט כשמגלה גופה, וכשמגלה שערה הרי היא מתנאה בגופה, כי השיער מוסיף יופי לגופה, והשיער הוא חלק מגופה, ופאה נכרית שמייפה גם כן את גופה ונראית כחלק מגופה היא כשיער ממש. ואין זה דומה לבגד נאה שלובשת, שאז אינה מתנאה בגופה אלא הוא נוי חיצוני.

וכן מוכח מהגמ׳ בברכות דף כ״ד ע״ב: ׳אמר שמואל קול באשה ערוה, שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה, אמר רב ששת שער באשה ערוה, שנאמר שערך כעדר העיזים׳. וברש״י שם: ׳ערוה – להסתכל וכן באשתו לקריאת שמע. קולך ערב – מדמשבח לה קרא בגוה שמע מינה תאוה היא׳. הרי שכל דבר שהאדם משבח בו את האשה והיינו שהוא דבר יפה הוא גורם לו לתאווה, ואין זה שייך כלל למשיכת תשומת לב, ומוכח משם שמה שהשיער גורם לתאוה הוא משום יופיו. ובזה נסתר מה שכתב שאין הקבלה ברורה בין יופי למשיכה, שהרי רואים בגמרא

שההרהור נגרם על ידי שהוא דבר יפה שמשבחים בו את האשה. ועוד שאם נאמר שבפאה נכרית יש יופי אבל אין משיכה, אם כן יכול לטעון הבעל שאינו רוצה פאה נכרית אלא שערה ממש, כדי שיהא משיכה וקירוב ביניהם. ומה שכתב שאשה בלא בגדים אינה יפה, לא ידעתי מנין לו דבר זה, הרי יופי האשה אינו דבר המובן בשכל אלא טבע שהטביע הבורא באדם, וטבע האדם הוא שכשרואה את האשה בלא בגדים היא יפה יותר בעיניו. וראיה לדבר שגם בנות קטנות מאוד מלבישים אותם בבגדים קצרים מאוד, הרי שגילוי הגוף הוא דבר יפה, ועוד הרי אשה שאין שערה יפה ולובשת פאה שנראית יפה, וכי נאמר שמושכת יותר כששערה מגולה מאשר כשלבושה בפאה, אלא בעל כרחך שמראה השיער גורם למשיכה, ואין נפקא מינה אם הוא שערה ממש או לא.

ועוד כתב להעיר שם על מה שכתב בספר דת משה וישראל שממה שהתורה הוצרכה לאסור גילוי השיער משום פריצות ולא התירה שכולן תלכנה בגילוי שיער אלמא שאף אם כולן תלכנה בגילוי עדיין יהא בזה פריצות, וכתב על זה בספר ותשקוט הארץ, שזו רק ראיה שמשיכת העין היא הקובעת ולא רגילות הנשים, אולם כאשר לפי מצב הדור אין בהנהגה מסויימת משיכת עין הרי שאין בזה משום פריצות.

ודבריו תמוהים וצע״ג, שכיון שאנחנו מוכיחים שמשיכת העין היא הקובעת, ובגמרא בנזיר ׳אפשר בפאה נכרית׳ מוכח שבפאה יש אותה משיכת העין כמו בשיער, איך אפשר לטעון שלפי מצב הדור אין בהנהגה מסויימת משיכת עין, הרי אמרנו שזה לא תלוי במצב הדור וברגילות הנשים.

ויש עוד להאריך בדברים רבים שהביא שם בקונטרס ותשקוט הארץ, אך כדי שלא להאריך יותר מדאי הוכרחתי לקצר, והמעיין היטב בקונטרס זה שכתבנו יראה ויבין ממילא דברים רבים שכתב שם שאינם נכונים כלל, ותן לחכם ויחכם עוד.

ובספר דת והלכה (להגר"מ שטרנבוך שליט"א סימן א') כתב: 'אי שורש האיסור גילוי שערות משום שמהרהר בה, בזמנינו שכל הנשים פרועות ר"ל אינו מהרהר כלל, והוי לן להתיר לגמרי איסור פריעת ראש בזמן הזה, רק יסוד החיוב משום צניעות שלא תהא כפרוצה וכמבואר בתרומת הדשן (סימן י'), ואם מתקנת שערה בדרך צניעות בפאה נכרית מפני דת יהודית ולא כרוב העולם, יש בזה גופא משום צניעות'.

ובמחכ"ת לא הבנתי כלל מה שכתב שבזמנינו שכל הנשים פרועות אינו מהרהר כלל והוי לן להתיר איסור פריעת ראש בזמן הזה, והרי כתב המשנה ברורה בסימן ע"ה שזרועותיה ושוקיה אפילו רגילות ללכת מגולה כדרך הפרוצות אסור לקרות קריאת שמע כנגדן, אבל בפרסות רגל עד השוק במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור, וכן כתב שם שאפילו דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור לקרות כנגדו, כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין, הרי מבואר שמקום שחייבים לכסותו אין שום נפקא מינה מהו מנהג המקום והוא גורם הרהור בכל מצב, וכן הוא מסברא שעצם גילוי בשרה ושערה גורם להרהור, ואין זה משנה כלל מה מנהג הנשים מסביב, וכמבואר לעיל באריכות, ולדבריו בזמנינו שהנשים הולכות חשופות בגילוי רוב גופם נאמר גם כן שאינו גורם הרהור כלל.

וכן מה שכתב שיסוד החיוב משום צניעות שלא תהא כפרוצה, הרי לא נאמר בשום מקום שזהו כדי שלא תהא כפרוצה, אלא הראשונים והאחרונים כתבו שהאיסור הוא משום פריצות, והיינו שהוא היפך הצניעות, שאינה מצניעה את יופיה אלא מגלה אותו לחוץ, ודימו דבר זה לטווה בשוק כשזרועותיה מגולות ומדברת עם כל אדם, והיינו שהוא דבר שהוא פריצות בעצם, ולא משום שמראה עצמה כפרוצה, כי אם כן לא היה לתורה לאסור כלל גילוי הראש וממילא לא היתה נראית כפרוצה. ועוד שממה נפשך, אם גילוי הראש אינו דבר פריצות בעצם אם כן גם אינה נראית כפרוצה. וכן מוכח בגמ׳ ברכות דף כ״ד ע״ב לענין שיער באשה ערוה שהשיער הוא דבר יפה ומביא לתאוה, הרי שאין זה תלוי כלל במנהג שאר הנשים, אלא נוי השיער מביא לתאוה.